

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
кафедра педагогіки та методики початкової освіти**

**РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ
СЛОВЕСНОСТІ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти –другий (магістерський)

Виконав:

студент 2 курсу, 213 м.з. групи
Величко Олександр Петрович

Керівник:

доктор педагогічних наук,
професор **Романюк С.З.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри*

протокол № 4 від 04 листопада 2025 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

АНОТАЦІЯ

Величко О. Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів на уроках словесності засобами ігрових технологій – Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістр спеціальності 013 «Початкова освіта» – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2025 – с.

У роботі обґрунтовано теоретико-методичні засади розвитку зв'язного мовлення молодших школярів та з'ясовано особливості використання технологій на уроках словесності. Проаналізовано дидактичне забезпечення та навчальні підручники з української мови для початкової школи. Результати констатувального дослідження спрямовано на виявлення стану застосування ігрових технологій у навчанні молодших школярів. ігрових Запропоновано систему ігрових технологій у структурі уроків словесності для підвищення мотивації та інтересу до навчання мови, оволодіння визначеними програмою видами усного мовлення.

Ключові слова: зв'язне мовлення, висловлювання, ігрові технології, уроки словесності/української мови.

Velychko O. Development of coherent speech of younger schoolchildren in literature lessons using game technologies – Manuscript. Master's thesis for the degree of Master in specialty 013 «Primary Education» – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. – Chernivtsi, 2025 – p.

The paper substantiates the theoretical and methodological principles of developing coherent speech in younger schoolchildren and clarifies the features of using game technologies in literature lessons. Didactic support and textbooks on the Ukrainian language for primary school are analyzed.

The results of the ascertaining study are aimed at identifying the state of application of game technologies in teaching younger schoolchildren. A system of game technologies in the structure of literature lessons is proposed to increase motivation and interest in language learning, mastering the types of oral speech specified in the program.

Key words: coherent speech, pronunciation, game technologies, literature/Ukrainian language lessons.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ О.П. Величко

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	8
1.1. Розвиток зв'язного мовлення як аспект психолого-педагогічних та лінгводидактичних досліджень	8
1.2. Аналіз дидактичного забезпечення розвитку мовлення на уроках словесності	25
1.3. Ігрові технології як інструмент розвитку зв'язного мовлення молодших школярів	38
Висновки до першого розділу	52
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ УРОЧНОГО ПРОЦЕСУ	55
2.1 Емпіричне дослідження використання ігрових технологій для розвитку зв'язного мовлення молодших школярів на уроках словесності	55
2.2. Організація словесних ігор у розвитку зв'язного мовлення молодших школярів	67
2.3. Система ігрових технологій для розвитку зв'язного мовлення молодших школярів на уроках словесності	74
Висновки до другого розділу	87
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91
ДОДАТКИ	101

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Динамічний поступ інформаційного суспільства, розвиток його компетентнісної парадигми актуалізують проблему розвитку зв'язного мовлення, яка є ключовою у формуванні комунікативно-мовної особистості, що здатна застосовувати у спілкуванні знання мови, приймати оригінальні, нестандартні рішення, творчо виражати свої думки, критично мислити, взаємодіяти з соціумом, тобто готової до викликів сучасності. В умовах трансформаційних процесів, коли світ перенасичений різноманітною інформацією та бурхливими подіями сучасний школяр має уміти самостійно формувати судження, погляди, а правильне, граматично вірно оформлене та логічно побудоване зв'язне мовлення забезпечить йому умови для вираження думок і власних переконань.

Актуальність окресленої проблеми зумовлена ще й тим, що саме у початковій школі закладаються основи мовленнєвого розвитку особистості, формується культура мислення і спілкування, збагачується словниковий запас, розвиваються комунікативні здібності, пізнавальна активність. Адже набуті в початкових класах особистісні якості, зокрема пов'язані з мовленням, не тільки забезпечують основу подальшого навчання, виховання і розвитку особистості, а й значною мірою зумовлюють практичну, громадянську, професійну діяльність дорослої людини. Тому пріоритетним завданням вчителя початкових класів є не лише формування в учнів певної суми знань, умінь і навичок, а забезпечення подальшого становлення особистості молодшого школяра, розвиток її розумовних та мовних здібностей, навчання самостійного і творчого мислення. Аксіомою уже стала теза В.Сухомлинського про те, що початкова школа має стати школою мислення, фундаментом для розвитку комунікативно-творчої особистості учня, де повідна роль відводиться урокам української мови, словесності.

На важливості окресленої проблеми акцентують увагу закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепція мовної освіти, оновлений Державний стандарт початкової освіти, які спрямовані на

модернізацію початкової освіти, оновлення змісту, форм, методів і технологій навчання школярів української мови, розвитку культури мовлення та мовленнєвого спілкування. Мовленнєве спілкування є базовою потребою дитини, універсальною умовою її розвитку та соціалізації. Тому, в умовах бурхливого розвитку інформаційних технологій актуальним є своєчасний мовленнєвий розвиток школяра, як важлива умова його особистісного розвитку. У розвитку зв'язного мовлення молодших школярів є використання активних методів навчання, інноваційних підходів.

У лінгводидактичній площині особливої значущості на сучасному етапі набувають ігрові технології, які активно впливають на особистість, їх творчість, навчають вільно висловлюватися, брати участь в обговоренні, стимулюють до навчання. Використання ігрових технологій у процесі навчання стимулює у школярів пізнавальний інтерес, сприяє розвитку зв'язного мислення, формує вміння вправно використовувати мовні засоби тощо.

Стан дослідження проблеми. Проблема розвитку зв'язного мовлення учнів початкових класів не є новою в науковій проблематиці, однак завжди привертала увагу видатних науковців: педагогів, лінгводидактів, методистів. До неї у різний час у своїх дослідженнях звертались А.Дістервег, О.Духнович, Я.Коменський, Й.Песталоцці, В.Сухомлинський, С.Русова, К.Ушинський та інші. Теоретичні аспекти даної проблеми знайшли своє відображення у працях В.Бадер, О.Біляєва, А.Богущ, Л.Варзацької, О.Вишник, Р.Вовкотруб, С.Дорошенка, Т.Ладиженської, О.Савченко, методичні аспекти обґрунтовано у наукових пошуках М.Вашуленка, С.Дубовик, О.Мельничайко, М.Оліяр, К.Пономарьової, О.Прищепи, О.Хорошковської, про вплив психофізіологічного розвитку на становлення мовленнєвої особистості школяра зазначається у працях М.Жинкіна, Г.Костюка, І.Синиці та ін. Важливими вважаємо дослідження сучасних учених, які досліджували мовленнєвий розвиток школярів Н.Гавриш, І.Гудзик, А.Зимульдінової, С.Караман, Л.Мацько, В.Мельничайка, Л.Паламар, М. Пентиліук, Г.Сагач,

Н.Сіранчук, С.Яворської та ін. Заслужують на увагу наукові дослідження Л.Артемової, А.Богущ, Н.Волошиної, С.Мельничука, Т.Сухової, Е.Шаповалової, А.Щербо, Б.Юсова, Л.Яковенко та ін.

Питання використання ігрових технологій в освітньому процесі перебувало у центрі уваги науковців М.Дичківської, О.Кравцової, В.Коваленко, О.Комар, Н.Луцан, А.Нісімчук, Н.Онищенко О. Приходько., О.Савченко, О.Сударик та ін.

Проте нами недостатньою виявлено ґрунтових досліджень з проблеми розвитку зв'язного мовлення молодших школярів засобами ігрових технологій. Актуальність проблеми, потреба у її подальшій науковій розробленості та нагальні потреби освітньої практики зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи **«Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів на уроках словесності засобами ігрових технологій».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до наукової теми кафедри: «Теоретико-методологічні засади розвитку педагогічної освіти та професійної підготовки фахівців у контексті євроінтеграційних процесів».

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та розкритті особливостей використання ігрових технологій на уроках словесності для розвитку зв'язного мовлення молодших школярів.

Відповідно до мети сформульовано наступні завдання дослідження:

1. Висвітлити проблему розвитку зв'язного мовлення в психолого-педагогічній та лінгводидактичній науці.
2. Обґрунтувати теоретичні засади розвитку зв'язного мовлення учнів початкових класів.
3. З'ясувати стан та особливості використання ігрових технологій для розвитку зв'язного мовлення молодших школярів на уроках словесності.
4. Запропонувати систему ігрових технологій для розвитку зв'язного мовлення молодших школярів та виявити можливості їх ефективного використання

Об'єкт дослідження – розвиток зв'язного мовлення молодших школярів.

Предмет дослідження – особливості використання ігрових технологій на уроках словесності для розвитку зв'язного мовлення молодших школярів.

У контексті проведеного нами дослідження використано низку **методів наукового пошуку**:

теоретичні: аналіз психолого-педагогічної та лінгводидактичної літератури, вивчення й теоретичне осмислення практичного досвіду розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи, узагальнення і систематизація матеріалів;

емпіричні: бесіда, спостереження за навчальним процесом розвитку зв'язного мовлення учнів початкових класів на уроках словесності.

Теоретичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні наукових засад та з'ясуванні особливостей розвитку зв'язного мовлення учнів на уроках словесності, виявленні лінгводидактичного потенціалу ігрових технологій у змісті навчання української мови.

Практичне значення дослідження полягає в розробці системи ігрових технологій для розвитку зв'язного мовлення учнів початкових класів. Результати наукового пошуку, його основні положення можуть бути використані в освітньому процесі педагогічних ЗВО, при читанні курсів «Методика навчання мовно-літературної освітньої галузі (українська мова)», «Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів», а також учителями початкових класів в закладах загальної середньої освіти, при підготовці навчальних і навчально-методичних посібників для вищої і початкової школи, в системі післядипломної педагогічної освіти.

Експериментальна база дослідження. Педагогічний експеримент проводився у 3-4 класах Лопушнянського ліцею, Берегометської селищної ради, Вижницького району, Чернівецької області.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Розвиток зв'язного мовлення як аспект психолого-педагогічних та лінгводидактичних досліджень

Мовленнєвий розвиток молодших школярів є визначальним аспектом успішного навчання, особистісного зростання та професійної діяльності

дорослої людини. Уміння будувати зв'язні висловлювання визначає рівень мовленнєвої компетентності та інтелектуальної спроможності особистості, її здатність до взаємодії з іншими людьми, творчої самореалізації. Упродовж всього життя людина удосконалює своє мовлення, оволодіває багатством мови. Відомо, що потреба у спілкуванні з'являється ще у ранньому віці і задовольняється найпростішими елементами мовлення. З часом необхідність висловлювати свої думки стає базовою потребою, так як збагачується словниковий запас, засвоюються фразеологізми, принципи словотворення та словоформ, формуються уміння будувати словосполучення, різноманітні синтаксичні конструкції. Мовленнєві засоби дитина застосовує у взаємодії з іншими людьми під час різних видів діяльності. Здатність вільно, комунікативно-вправно висловлюватися, будувати мовленнєві конструкції закладається в початковій школі, яка є основною інституцією, де розв'язуються питання становлення, формування мовленнєвої особистості. Адже саме школа повинна закладати основи навчання школярів правильного, грамотного вираження своїх думок, власних переконань, комунікативного спілкування, основ формування суджень і поглядів. Відповідно ключовою компетентністю оновленого Державного стандарту початкової освіти є: «вільне володіння державною мовою, що передбачає вміння усно й письмово висловлювати свої думки та емоції, чітко й аргументовано пояснювати факти, використовувати мовленнєві засоби для порозуміння з іншими особами, читати для насолоди і з користю, усвідомлювати роль мови для ефективного спілкування й культурного самовираження, готовність уживати українську мову в усіх сферах суспільного життя» [34]. Набуття даної компетентності забезпечується за допомогою аудіювання, говоріння, читання і письма та зумовлює комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення української мови. Відповідно, зміст шкільної освіти має бути спрямований на оволодіння учнями цих видів мовленнєвої діяльності, що є основою мовленнєвої культури, здатності використовувати мову у різноманітних ситуаціях і

сферах спілкування. Ось чому першочергова увага на уроках української мови приділяється формуванню зв'язного мовлення молодших школярів.

Проблема мовленнєвого розвитку завжди привертала увагу науковців, освітян, прогресивних діячів минулого століття, які у навчанні мови надавали перевагу розвитку зв'язного мовлення як засобу спілкування та пізнання навколишнього світу. Особливої уваги заслуговують ідеї корифея світової педагогічної науки К.Д. Ушинського, який вважав мову важливою, провідною дисципліною, основою гармонійно розвиненої особистості. На його думку «викладання української мови переслідує три основні цілі: передусім, сформувати природний таланти, відомий як мовленнєва обдарованість; по-друге, забезпечити учням усвідомлене опанування багатством мови; і, по-третє, допомагати дітям опановувати структури мови, а саме, її граматичних правил як цілісної системи». В. Сухомлинський стверджував, що зв'язне мовлення — це обов'язкова частина навчання рідної мови, головна мета якої — навчити школярів грамотно та культурно висловлювати свої думки усно та письмово, а також постійно розвивати їхні природні комунікативні здібності [102].

Проблема розвитку мовлення знайшла своє відображення у дослідженнях лінгвістів (В.І.Бадер, О.М. Д.Х.Баранник, Біляєв, М.Кочерган, О.Кучерук, Е.Реферовська), лінгводидактів (А.Богущ, Л.Варзацька, М.Вашуленко, Н.Гавриш, О.Горошкіна, А.Зимульдінова, Н.Луцан, Л.Мацько, В.Мельничайко, Н.Пашковська, Л.Паламар, М.Пентиліук, Н.Сіранчук та ін.), психологів (Г.Костюк, В.Моляко та ін.).

Становлення методики мовленнєвого розвитку розпочалося у першій половині ХХ ст. Вагомим здобутком у цій галузі були праці О. Біляєва, В.Бадера, І.Білодід та ін. Значно пізніше теоретичні аспекти розвитку мовлення розробляли С.Дорошенко, В.Мельничайко, І.Синиця, Д.Кравчук. У свій час К. Д. Ушинський зауважував, що: «навчання дітей рідної мови має три мети: по-перше, розвинути в дітях ту природжену здібність, яку називають даром слова; по-друге, ввести дітей у свідоме володіння скарбами

рідної мови; і, по-третє, домогтися засвоєння дітьми логіки цієї мови, тобто її граматичних законів у їх логічній системі». Учений наголошував, що усі ці завдання повинні виконуватися одночасно, базуючись на принципі єдності та взаємозв'язку процесів формування мовлення і мислення [94, с.52].

У цей час значна увага приділяється писемному мовленню. Значно пізніше теоретичні аспекти розвитку мовлення розробляли В.І.Бадер, І.О.Синиця, В.О.Сухомлинський, Д.М.Кравчук та інші. Термін «розвиток мовлення» виник на межі ХІХ–ХХ століть і ґрунтується на теорії мовленнєвої діяльності, послідовного формування мисленнєвих операцій, досягненнях психолінгвістики та концепції мовної особистості [4, 96]. Тому для успішного навчання молодших школярів, розвитку їхнього мовлення, вчителю варто розуміти природу психологічних закономірностей її сприймання, розуміння, відтворення, тобто розуміти механізми та структуру мовленнєвої діяльності.

Аналіз наукової літератури щодо розгляду зв'язного мовлення як наукового феномена свідчить про наявність різних поглядів на означену проблему. Так, під зв'язним (монологічним) мовленням розуміють усне або письмове висловлювання однієї особи, яке є послідовним, логічним, граматично правильним і спрямованим на слухачів чи самого себе. По-друге, цим терміном позначають продукт мовленнєвої діяльності – текст, який характеризується смисловою та структурною єдністю. І, нарешті, зв'язне мовлення є окремим розділом методичної науки, який має на меті навчити дітей розуміти, відтворювати та конструювати логічні й послідовні висловлювання відповідно до конкретної ситуації спілкування та мовних норм. Крім того, зв'язне мовлення слід сприймати як деталізоване подання конкретної інформації, яке відбувається впорядковано, чітко та граматично правильно [73, с.89].

Дане поняття трактується науковцями як «відрізок спілкування, якому притаманні значна розчленованість та протяжність на більш чи менш численні завершені (самостійні) частини мови [15, с.42]

На думку А.Богущ, М.Вашуленка, С.Дорошенка зв'язне мовлення є складним поняттям, що включає діяльність мовця та його результат. Цей процес охоплює створення та використання мовних одиниць, результатом чого є зв'язне висловлювання [10; 16; 36].

За педагогічним словником мовлення розглядається як «форма спілкування людей за допомогою мови, охоплює процеси породження та сприймання усних і письмових висловлювань» [72, с.189].

У психології мовлення розглядається як процес породження й сприймання висловлювання, як особливий тип людської активності, крім того науковці вважають, що мовлення – це різновид людської діяльності (А. Маркова, А. Зиммельдінова, Л. Варзацька) [2;14; 42].

Таким чином, мовознавці зв'язним називають таке мовлення, в якому виступають всі форми зв'язності тексту, що окреслюють співвіднесеність фрази до предметного світу, об'єкту комунікації за законами мови.

У формуванні мовленнєвої діяльності молодших школярів варто розмежовувати терміни «мова» і «мовлення». Загальновідомо, що мова – це система знаків, інструмент спілкування, а мовлення – це складний феномен, що є застосуванням мови в процесі комунікації. Крім того мовлення – явище комунікативне, так як використовується у комунікації.

За визначенням, М. С. Вашуленка, мова і мовлення – тісно пов'язані, але суттєво відмінні категорії: «Мова – це сукупність лексико-граматичних одиниць, якими люди послуговуються для передачі думок і почуттів, вона є головним інструментом комунікації. Мовленнєва діяльність – це динаміка, активність мовця, який використовує мовні засоби для спілкування». [21, с. 59]. Разом з тим стверджуємо, що мовлення – це динаміка здійснення мовленнєвої діяльності, єдиний відчутний вияв мови. Воно включає такі форми мови, як усна вербалізація звучання, проговорення без зовнішньої артикуляції (так зване внутрішнє мовлення), графічна репрезентація думок у процесі їх формування, а також тексти як письмове відображення чи усне повторення процесів висловлення і як результати цих процесів. Як вважають

А. Бугуш, С. Карман, Л. Паламар, зв'язне мовлення є структурована на основі логічних, граматичних і композиційних правил цілісність, що характеризується тематичною єдністю, певною автономністю та смисловою повнотою, а також поділяється на логічно завершені фрагменти, що мають внутрішній зв'язок. [45, с. 75] Лінгводидакт Л. Варзацька звертає увагу на оволодінні мовою як засобом спілкування, вказує на взаємозв'язок мовлення і мислення, через що забезпечується комунікативна спрямованість. Вона обґрунтувала і конкретизувала методику навчання мови в контексті мовлення – засвоєння мовних знань має відбуватися в процесі мовлення [14].

Отже, мовлення науковцями розглядається як форма діяльності, що включає спілкування, вираження думок, артикуляцію та передачу інформації за допомогою мови.

Зауважимо, що питання зв'язного мовлення знаходиться на перетині наукових дисциплін, що забезпечує комплексний підхід до її вивчення, вона є однією з центральних проблем сучасної української психолого-педагогічної та лінгводидактичної науки. Так психолого-педагогічний напрям зосереджується на внутрішніх механізмах формування мовлення, його зв'язку з мисленням та методикою навчання. Загальновідомо, що розвиток мовлення учнів перебуває у тісному взаємозв'язку з розвитком мислення. Саме мислення дає змогу людині формулювати свої думки, а мовлення – виражати їх у слові. За спостереженням І.Синиці «мовлення є не просто формою існування думки, а її необхідною умовою і засобом розвитку» [94, с.48]. Учений схарактеризував принцип єдності свідомості й діяльності, згідно з яким мовлення не лише відображає мислення, а й активно впливає на його формування. Оволодіння словом, за ученим, є ключем до розвитку абстрактного мислення й самосвідомості. Видатний психолог розглядав розвиток зв'язного мовлення молодших школярів як нерозривний процес, тісно пов'язаний із розвитком мислення, пізнавальної діяльності та внутрішнього світу дитини, вважаючи його зовнішнім вираженням цих внутрішніх процесів. Учений наголошував, що «зв'язне мовлення є не лише

індикатором, а й потужним засобом формування логічного мислення [94, с.50]. Навчаючись складати зв'язну розповідь, чи то усну, чи письмову, молодший школяр фактично опановує ключові розумові операції: він вчиться аналізувати й синтезувати отриману інформацію, виявляти взаємозв'язки та взаємозалежності між об'єктами та подіями, а також дотримуватися логічної послідовності у викладі своїх думок». Отже, згідно з дослідженнями ученого, якість зв'язного мовлення прямо свідчить про рівень організації та оформлення думки дитини. Крім того з психолого-педагогічної точки зору, мовлення є виявом когнітивного розвитку. Формування вміння зв'язно висловлюватися сприяє розвитку логічного мислення, уваги, пам'яті, уяви. Дитина, яка вміє формулювати думки у зв'язній формі, легше засвоює навчальний матеріал і проявляє вищу пізнавальну активність. Педагогічні дослідження науковців (Н. Бабич, Л.Мацько, О.Мироненко, О.Хорошковської) засвідчують, що мовлення тісно пов'язане з мисленням: рівень розвитку мови безпосередньо впливає на якість розумових процесів. О. Мироненко вважає, що під час комунікації індивід повинен: «майстерно опанувати стандартами нормативної мови: правильно вимовляти звуки і наголошувати слова, коректно використовувати граматичні форми, формувати синтаксичні конструкції, застосовувати мовні ресурси відповідно до конкретних мовних стилів». [66, с. 251].

Водночас, лінгвістичний напрям аналізує мовлення як систему, визначаючи його структурні одиниці та критерії зв'язності. Лінгводидактичний аспект розкриває механізми навчання зв'язного мовлення як складової мовної компетентності. Основним принципом тут є текстоцентризм: саме текст розглядається як основна одиниця навчання. Робота з текстом охоплює його аналіз за змістом і структурою, визначення теми та основної думки, добір мовних засобів, редагування й створення власних висловлювань. Залучення учнів до різних типів текстів (розповідь, опис, роздум) сприяє формуванню універсальних мовленнєвих умінь. Лінгводидактичні дослідження (М. Вашуленко) вказують на важливість

цілеспрямованого добору вправ, текстів і методів, що формують уміння будувати зв'язні висловлювання [16]. Аналіз психологічних досліджень свідчать про те, що школярі здатні засвоювати закономірності побудови речень у тексті й дотримуватися їх. Проте, сама лише здатність конструювати речення та структурувати текст не гарантує розвитку навичок практичної комунікативної діяльності. За певних умов у людини виникає потреба висловлюватися, що породжує мету й мотив, а ті визначають тему, форму, стильові різновиди вираження думки. Такий підхід використовується у роботі з розвитку зв'язного мовлення [2].

Актуальними на сучасному етапі залишаються ідеї про те, навчання зв'язному мовленню – це складний, багатогранний та багатоаспектний процес, який охоплює не лише засвоєння мовних норм і правил, а й розвиток комунікативних навичок, критичного мислення, творчого самовираження та емоційного інтелекту. Не випадково практично усі педагоги та психологи приділяли значну увагу інтелектуальному розвитку особистості засобами мови. Серед них необхідно відзначити загальноновизнаних педагогів, зокрема, Я. Коменського, К. Ушинського, В. Сухомлинського, які були як визначними педагогами, а й учителями рідної мови, методистами, авторами навчальних і художніх книг для молодших школярів. Вивчення мови на різних її рівнях (фонетичному, словотвірному, лексичному, граматичному) є основою різнобічних знань, інструментом розвитку мислення, мовлення, духовного збагачення людини. Адже без добре розвинутого мовлення немає справжніх успіхів у навчанні, немає спілкування [102].

Особливу роль у становленні мовлення як засобу емоційного й духовного самовираження відводив В. О. Сухомлинський. Він стверджував: «Словом можна виховати серце людини». Педагог розглядав мовлення як відображення внутрішнього світу дитини, її думок, почуттів і моральних переконань. «Дайте дитині подумати, пережити радість успіху», - закликав він учителів, наголошуючи на важливості створення спокійної, довірливої атмосфери на уроці. Саме тоді мовлення стає живим, щирим і творчим [102].

Процес зв'язного мовлення мовознавці оцінюють як складну діяльність, що містить різні форми зв'язку: логічну узгодженість комунікації з об'єктивною реальністю і мисленням, адже в такому сенсі відбувається розгорнута, завершена думка; функціонально-стильову співвіднесеність із мовцями, оскільки учасники спілкування і різні форми комунікації диктують різний зміст комунікативного висловлювання; граматичну співвіднесеність спілкування зі сферою комунікації, адже мовленнєве висловлювання вимагає дотримання окремих граматичних норм [97, с.42].

Розвиток зв'язного мовлення в дослідженнях А. М. Богуш розглядається як ключовий аспект комунікативно-мовленнєвого та загального психічного розвитку дитини. Вона підкреслювала, що зв'язне мовлення – це не лише правильність вимови чи граматики, а й здатність логічно, послідовно та виразно викладати думки, що створює умови для подальшого навчання та соціалізації. У психолого-педагогічному контексті А. Богуш акцентувала увагу на зв'язок мовлення і мислення. Вчена підкреслювала нерозривний зв'язок мови і мислення. Незаперечною є думка, зв'язне мовлення є важливою складовою мовленнєвого розвитку дитини, яка передбачає здатність формулювати чіткі та логічно побудовані висловлювання, які мають внутрішню єдність та завершеність [11, с.62].

Вартим уваги є те, що зв'язне мовлення розглядається в методиці як особливий напрям: - «процес говоріння, діяльність мовця, продукт діяльності, текст, висловлювання, а основною одиницею зв'язного мовлення є розгорнуте висловлювання, текст» [37, с.16]. Теоретичні засади зв'язного мовлення базуються на знаннях про текст, його складові компоненти, типи та різновиди мовлення. Таким чином, головна мета розвитку зв'язного мовлення - формування умінь аналізувати і створювати тексти усіх типів і стилів мовлення, які у лінгвістиці окреслені як комунікативні вміння.

У наукових дослідженнях мовлення розглядається не лише як засіб комунікації, а передусім як механізм мислення, пізнання світу, емоційного вираження та формування особистості. Українські дослідники (Ф. Бацевич, А.

Богуш, Н. Гавриш, М. Вашуленко, С. Дорошенко та ін.), спираючись на психологічні закономірності розвитку мовлення, створили цілісну концепцію цього процесу, що поєднує теоретичні засади і практичні методики його формування у молодших школярів. Серед них домінуючим є процес творення зв'язного висловлювання, який включає кілька взаємопов'язаних етапів: орієнтування в умовах мовленнєвої ситуації, планування висловлювання; реалізація програми висловлювання – це створення зв'язного, логічно побудованого тексту; контроль, що передбачає зіставлення отриманого результату мовленнєвого впливу на слухача із поставленою метою висловлювання; виявлення та усунення помилок у змісті, структурі й мовному оформленні. Ф. Бацевич розглядає зв'язне мовлення як єдність зв'язків у співвідношенні між висловлюванням, об'єктивною реальністю, об'єктом спілкування та законами мови [6].

Науковці А. Богуш, Н. Гавриш, М. Вашуленко, С. Дорошенко та інші трактують зв'язне мовлення як багатогранне явище, що охоплює як саму мовленнєву діяльність, так і її результат. Цей процес включає формування та активне використання мовних одиниць, результатом якого є текст або зв'язне висловлювання [29, с. 103].

Відповідно виявлені теоретичні засади у навчанні мовленню були інтегровані в українську методику. Відомий педагог, мовознавець М.Вашуленко заклав основи для методики вивчення української мови в початкових класах, вказавши на важливості монологічного та діалогічного мовлення. Саме методичні системи М. Вашуленка, С. Карамана є основою для практичної діяльності вчителя з розвитку зв'язного мовлення в сучасній українській школі. Адже роботи згаданих науковців створюють методологічну взаємодію між психологією мовленнєвої діяльності та лінгвістичними законами побудови тексту [22, с. 138]. На думку вчених-методистів (О.М. Біляєва, В.Я. Мельничайка, М.І. Пентилюк), у процесі розвитку мовлення недостатньо лише відтворювальної діяльності учнів — важливо також залучати їх до активної комунікативної діяльності під час

говоріння та письма. Науковці підкреслюють, що уроки розвитку зв'язного мовлення не повинні обмежуватися аналізом і переказом готових текстів, а мають стати простором створення власних висловлювань, які сприяють розвитку мислення й мовлення школярів, перетворюють одноманітне повторення матеріалу на цікаве спілкування в класі, де діти із задоволенням висловлюють свої думки, вчаться активно брати участь у навчальному діалозі, виступати перед однокласниками, дискутувати, висловлювати зауваження та доповнення [65; 73].

Варто зазначити, що у педагогічній практиці розвиток зв'язного мовлення відбувається через систему спеціально організованих завдань. До них відносимо вправи з переказування і складання текстів, побудова діалогів і монологів, робота з ілюстраціями, дискусії, написання творчих робіт. Однак важливо, щоб ці завдання мали комунікативну спрямованість і відображали життєві ситуації, адже лише тоді мовленнєва діяльність стає осмисленою. Крім того через розвиток зв'язного мовлення збагачується словниковий запас молодшого школяра.

З усіх значень слова, як пише М.П.Єрастов, насамперед виокремлюють його логічні і граматичні значення, на основі чого складаються певні знання про зв'язне мовлення в цілому. Логічне значення слів – це вказівка на предмети думки і зв'язку між ними. В умовах контексту логічне значення має кожне слово [87].

Граматичне значення слів – це їх співвіднесеність до відповідних категорій спілкування. Логічні і граматичні значення слів пов'язані один з одним. Уміння розділити і знову з'єднати граматичне й логічне значення слів допомагає свідомо осмислювати своє мовлення. Вірно висловлювати свої думки – означає вибрати з окремих слів і їх значень найдоречніші за змістом і пов'язувати такі слова один з одним за нормами літературної мови. Під час логіко-граматичного аналізу потрібно виокремлювати прості й складні висловлювання. Складні висловлювання утворюються з простих шляхом використання логічних сполучників [87, с.55].

На сучасному етапі мовної освіти важлива увага приділяється також міжпредметній інтеграції. Розвиток зв'язного мовлення забезпечується не лише на уроках словесності, а й на уроках літературного читання. Усне та письмове мовлення школярів формується в різних освітніх контекстах, що підкреслює його комплексний характер.

Оскільки мовлення існує в усній і писемній формах, під час навчання молодших школярів потрібно враховувати особливості кожної з них і організовувати процес так, щоб усне мовлення передувало писемному. Це сприятиме підвищенню культури як усного, так і письмового висловлювання.

Усне мовлення спрямовано на слухаче сприйняття, а, отже, воно живе, що характеризується правильністю, виразністю, точністю і логічністю. Усне мовлення є ситуативним, реалізується в конкретній мовленнєвій ситуації, а тому у більшості є не підготовленим і залежить від ситуації говоріння. Тоді коли писемне мовлення – це внутрішнє мовлення, яке звернено до самого себе. Воно здебільшого є нормативним і підготовленим. Методика роботи над даними видами мовлення будується з урахування комунікативно-психологічних і власне мовних особливостей.

Психологічні дослідження свідчать про те, що школярі здатні засвоювати закономірності побудови речень у тексті й дотримуватися їх. Проте вміння складати речення й створювати текст не гарантують формування справжніх умінь практичного мовленнєвого спілкування. За певних умов у людини виникає потреба висловлюватися, що породжує мету й мотив, а ті визначають тему, форму, стиль висловлювання. Саме цей комунікативний підхід є основою роботи над розвитком зв'язного мовлення.

Як підкреслює М. І. Пентилюк, вміння створювати власні усні та письмові висловлювання залежать від того, наскільки учні усвідомлюють усі види мовленнєвої діяльності: рецептивні (аудіювання й читання), які виконують інформаційну функцію, та продуктивні (говоріння й письмо), що мають прагматичний характер і передбачають самостійну творчу діяльність [73]. Однак дослідження учнівського мовлення свідчать, що не всі граматичні

конструкції засвоюються учнями однаково. Рідко вживаються емоційно-експресивні засоби мови, школярі користуються обмеженим арсеналом складних речень, що зумовлює необхідність збагачення мовлення учнів різними мовними засобами. Цьому сприяють найрізноманітніші творчі вправи, спрямовані не лише на аналіз тексту, а й на активне оперування мовним матеріалом.

Провідним у діяльності школяра поступово стає монологічне мовлення—система думок, втілених у словесну форму. Проте воно вимагає більшої зосередженості та попередньої підготовки, ніж діалог. Особливо складною для дітей є писемна форма монологічного мовлення, що передбачає формування внутрішнього мовного плану та здатності будувати текст без безпосереднього співрозмовника.

Українська лінгводидактика, спираючись на психологічні засади, розробила цілісну систему методів формування зв'язного мовлення. Фундаментальний внесок у цю сферу належить А.М. Богуш, яка наголошувала, що «зв'язне мовлення – показник сформованості всіх сторін мовлення: звукової, лексичної, граматичної, інтонаційної» [10, с.52]. Учена запропонувала комплексний підхід, що передбачає розвиток усіх компонентів мовлення в єдності, а також створення розвивального мовленнєвого середовища в освітньому закладі. Вагомий внесок у розвиток лінгводидактичних підходів зробила К. Л. Крутій. Вона розробила методику розвитку діалогічного мовлення як базикомунікативної компетентності дитини, зазначаючи, що «справжнє спілкування виникає тоді, коли дитина має право вибору слова, інтонації, емоції» [54, с.117].

Водночас, як зазначається в методичних дослідженнях, при переході від діалогу до монологу у школярів нерідко зникають природні мотиви спілкування – висловлювання стає формальним, позбавленим внутрішнього спонукання. Щоб уникнути цього, педагог має створювати навчальні ситуації, максимально наближені до реального спілкування. Саме такі умови сприяють

появі внутрішньої потреби у висловлюванні власних думок, переживань, вражень

Правила становлення й застосування оральної стандартизованої комунікації вивчав І.К.Білодід. Науковець зазначає, що жива мова здійснюється у формах монологу і діалогу, тобто діалогічній та монологічній промові. Ці різновиди спілкування, як пояснював І.К.Білодід, характеризуються індивідуальними рисами з позиції обсягу, складності та насиченості логікою й імпровізацією; також необхідно враховувати конкретний історичний етап у формуванні літературної мови загалом і усної літературної мови зокрема [8, с. 156]. У сучасному мовознавстві утвердилась думка про те, що вже сама характеристика реального спілкування, яка передбачає наявність учасників комунікації, гарантує використання діалогічних форм і відсутність монологічних. Доведено, що монологу притаманні складні речення і не властиві неповні [7].

У сфері внутрішнього діалогу можуть формуватися «ключові смислові з'єднання», логічна послідовність аргументів та узагальнень, однак у процесі зовнішньої комунікації вони можуть втрачатися. Саме здатність транслювати увесь внутрішньо мовленнєвий пласт у зовнішню форму є критерієм зв'язної передачі ідей. Ф. де Соссюр [99, с.36] вважав, що вивчення мовленнєвої діяльності поділяється на дві частини: основну, що має своїм предметом вивчення мови, і другорядну, що розглядає індивідуальну сторону мовленнєвої діяльності.

Заслуговують на увагу бачення щодо розвитку монологічного мовлення лінгвістом Ф. Бацевича. Науковець трактує монолог як результат «індивідуальної побудови», де «момент навмисного вибору висловлень і форм їх зв'язку, змішування семантичних одиниць і їх емоційної забарвленості має бути більш яскраво вираженим». Він доводить, що одним із критеріїв монологічного висловлювання вважається поєднання розмовних та літературних лексичних одиниць, звертаючи увагу на те, що синтаксична структура в усному мовленні, тяжіє до характерної письмової форми. Крім

того, соло-мовлення виступає не лише більш значущим комунікативним процесом у порівнянні з діалогом, але й структурно ускладненішим [6].

На думку Н.Гавриш монологічне мовлення – це мовленням однієї особи, яке не передбачає миттєвий, безпосередній відгук слухачів» [29] монологічне спілкування, а, отже, є результатом індивідуальної креативності, результатом перспективності, попередньо розрахованої композиції. У процесі монологічного мовлення особа виступає і промовцем і слухачем.

Як зауважував Д.Х.Баранник, «монолог – це одна з основних форм, в яких здійснюється масове спілкування». Саме Д.Х.Баранник висловлював думку щодо проголошувальних, граматичних й лексико-фразеологічних особливостей монологу. На основі цілеспрямовано проведеного дослідження автор розрізняє ситуативні типи промови: публічний і розмовний; а також вказує на цілу низку комунікативних особливостей монологу. Зокрема, вчений зазначає:

- розбіжність мовних одиниць усного формату одиницям того самого рівня писемного спілкування (особливо в імпровізованих видах монологу);
- надмір вербальної інформативності, що проявляється у застосуванні пояснювальних фраз, парафраз, у повтореннях окремих синтаксичних одиниць;
- застосування окремих «контактних словесних формул»: спонукальних конструкцій («зверни увагу», «запам'ятайте це»), запитальних форм, звертань, які не розраховані на репліку співрозмовника;
- стандартні вступні і завершальні комунікативні фрази, а також синтаксичні міжфразові елементи – «сигнали чергових мікротем і сюжетних паролей» [5].

Отже, щоб сформувати комунікативно-мовну особистість варто розуміти важливість психологій у цьому процесі та враховувати її надбання. Тобто вчителі мають знати, що спілкування – це не просто передача інформації, обмін думками, це важлива умова у розвитку особистості.

Процес зв'язного мовлення мовознавці оцінюють як складну діяльність, що містить різні форми зв'язків: логічну співвіднесеність комунікації з об'єктивним світом і мисленням, адже в такому сенсі відбивається розгорнута, завершена думка; функціонально-стильова співвіднесеність із мовцями, оскільки учасники спілкування і різні форми комунікації диктують різний зміст комунікативного висловлювання; граматичну співвіднесеність спілкування зі сферою комунікації, адже мовленнєве висловлювання вимагає дотримання окремих граматичних норм [5].

За концепцією М.С.Вашуленка, лінгвальна система та комунікативна діяльність – взаємозалежні, однак функціонально диференційовані категорії. «Лінгвальна система – це сукупність лексико-граматичних одиниць, що застосовуються для вербалізації ідей та емоцій, будучи ключовим інструментом комунікації. Мовленнєва активність – це динамічний процес індивіда, що залучає лінгвальні ресурси з метою спілкування» [23, с.20].

Варто зазначити, що зв'язність висловлювання зумовлена логічністю мисленнєвих процесів, проте ці категорії є відмінними. Усна чи письмова комунікація здатна залишатися фрагментарною навіть за умови чіткої структури думки.

Методика навчання мовленню будується на концептуальних положеннях:

- спілкування - різновид діяльності людини (поряд із пізнавальною);
- мовленнєва діяльність передбачає формування мовленнєвих умінь;
- учні повинні вдосконалити форми мовленнєвої діяльності (слухання, читання, усне мовлення та письмо);
- зміст навчального матеріалу слід розглядати у взаємозв'язках, що включають екстралінгвальні особливості (функція мови, мета, умови комунікації) й дидактичні засоби [19, с. 250].

Положення про спілкування як мовленнєву діяльність включає проблему співвідношення мови й мовця, яка була поставлена лінгвістикою

ще в XIX столітті. Розвиток мовлення учнів значною мірою визначається тим, наскільки під час навчання враховується особливість мовлення як діяльності, спрямованої на комунікацію.

Розвиток усного мовлення, увагу якому приділяв

І.О.Синиця, охоплює не тільки характеристики усного висловлювання, а також розвиток мовленнєвого слуху, правил інтонування, культуру мовлення, яка включає в себе орфоепічну грамотність,

Дослідження учнівського мовлення свідчать, що не всі граматичні конструкції засвоюються учнями однаково. Рідко вживаються емоційноекспресивні засоби мови, школярі користуються обмеженим арсеналом складних речень, що зумовлює необхідність збагачення мовлення учнів різними мовними засобами [94]. Цьому сприяють найрізноманітніші творчі вправи, спрямовані не лише на аналіз тексту, а й на активне оперування мовним матеріалом. Формування всього комплексу умінь і навичок, потрібних в активній мовній діяльності, як зазначали М.І.Пентилюк, С.О.Караман, здійснюється лише в процесі послідовної роботи над усними й письмовими висловлюваннями [45]. Це зумовлено самою природою мовної діяльності, характером зв'язку між мисленням і мовленням: образному мисленню відповідає образне мовлення, яке формується завдяки збагаченню духовного світу.

Отже, аналіз лінгводидактичної та психолінгвістичної літератури дає підстави стверджувати, що мовленнєва діяльність охоплює усі процеси мовленнєвого розвитку дитини і пов'язана з усіма сферами людської свідомості, є важливим фактором

Психолого-педагогічна та лінгводидактична думка розглядає розвиток зв'язного мовлення як складний, багаторівневий процес, у якому взаємодіють когнітивні, емоційні та соціальні чинники. Праці В.Бадер, І.Синиці, П. Зінченко, Л.Варзацька розкривають внутрішні психологічні механізми цього процесу, тоді як дослідження А. М. Богущ, К. Л.Крутій і пропонують ефективні методи та педагогічні технології його реалізації. Єдність цих

підходів забезпечує не лише мовленнєву, а й особистісну зрілість дитини, формуючи людину, здатну мислити, відчувати й творити українським словом.

1.2. Аналіз дидактичного забезпечення розвитку мовлення на уроках словесності

У сучасній педагогічній практиці важливе місце у формуванні комунікативно-мовної особистості посідає розвиток зв'язного мовлення учнів, адже володіння українською мовою є не лише показником загальної культури особистості, а й запорукою її успішної комунікації, навчальної діяльності та самовираження. Ствердним є те, що розвиток зв'язного мовлення забезпечується на уроках мовно-літературної освітньої галузі, у нашому випадку на уроках словесності, де створюються сприятливі умови для формування мовно-мовленнєвих умінь і навичок молодших школярів. Саме тут реалізується цілісний підхід до розвитку зв'язного мовлення через аналіз змісту мовного матеріалу – тексту, переказів, творів, дискусій, творчих завдань, ігор. У контексті зазначеного метою нашого дослідження було здійснити аналіз програм та діючих підручників з української мови і простежити, яким чином забезпечується мовленнєвий розвиток учнів початкових класів. Ствердним є те, ефективність освітнього процесу на уроках української мови визначається якістю й доцільністю дидактичного забезпечення, яке виступає основним інструментом у діяльності вчителя та основою для самостійної роботи школярів.

Тому важливим є питання виявлення дидактичного потенціалу методичного інструментарію, зокрема відповідності підручників, посібників і робочих зошитів вимогам мовленнєвого розвитку, яке набуває особливого значення для підвищення результативності навчання й формування мовної компетентності молодших школярів засобами ігрових технологій.

На сучасному етапі освітній процес у початковій школі, а саме структура і зміст навчання регламентується Державним стандартом

початкової освіти від 21.02.2018, за яким здійснюється навчання учнів 2-4 класів [33], однак акцентуємо увагу і на оновлений Державний стандарт початкової освіти від 2025 року, в якому зазначається, що ключовою компетентністю є «здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади; сприймання і надання простої усної і письмової інформації іноземною мовою, взаємодію в передбачуваних ситуаціях, опанування вмінь міжкультурного спілкування» [34]. Відповідно метою «мовно-літературної освітньої галузі є розвиток у здобувачів освіти ключових компетентностей вільного володіння державною мовою, здатності спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами у взаємозв'язку з культурною та іншими ключовими компетентностями для успішного навчання впродовж життя, духовного, культурного й національного самовираження в особистому й суспільному житті, міжкультурному діалозі, збагачення емоційного й естетичного досвіду, мовленнєвої творчості». Варто зазначити, що навчання у початковій школі здійснюється за типовою освітньою програмою 1-4 класів (автори О.Савченко та Р.Шиян) [103].

У діючому Державному стандарті початкової освіти для мовно-літературної освітньої галузі виділяють такі змістові лінії: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища», де наскрізно у всіх змістових лініях, на всіх уроках початкової школи передбачена робота над розвитком зв'язного мовлення учнів [33].

Згідно діючих програм навчання української мови укладено підручники, які сприяють досягненню поставлених цілей та розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. Працюючи з ними на кожному уроці словесності школярі опановують навички висловлювання думок, опису

зображень, формулювання відповідей, виконання завдань для вдосконалення усного та писемного мовлення, а також поповнюють свій лексичний запас.

Проаналізувавши програму з української мови для учнів 1–4 класів, засвідчуємо, що вона передбачає виконання таких видів діяльності: сприймання усного та писемного мовлення (аудіювання, читання текстів різних стилів, типів і жанрів); відтворення поданого тексту, виразне читання текстів різних видів; перекази за простим планом. Також учні мають можливість виконувати усний і докладний переказ коротких художніх текстів розповідного характеру з елементами опису предметів, тварин чи міркування; створювати власні висловлювання, вести діалог відповідно до запропонованої ситуації спілкування, що відображає їх життєвий досвід; пишуть твір-розповідь (усно або письмово) на основі власних спостережень і досвіду, твір-опис окремих предметів чи тварин (зокрема, опис за картиною) татвір – роздум. Отже, запропоновані види завдань доводять спрямування даної програми на мовленнєвий розвиток молодшого школяра з використанням творчо-розвивальних завдань засобами гри.

Освітній процес з української мови у 1 класі забезпечують такі підручники та навчальні посібники: «Буквар» (авт. М.С. Вашуленко, О.І.Вашуленко), «Буквар» (авт. М.Д. Захарійчук); «Буквар» (авт. І. О. Большакова); «Буквар» (авт. К.Пономарьова); «Українська мова та читання» (авт. К.Пономарьова, Л.Гайова); «Українська мова та читання» (авт. Вашуленко М. С., Васильківська Н. А., Дубовик С. Г.,Вашуленко О. В.); «Українська мова та читання» (авт. М.Д. Захарійчук); «Українська мова та читання» (авт.О.Савченко, І.Красуцька); «Зошит для письма та розвитку мовлення» (авт. К. Пономарьової).

Навчальний зміст «Букваря» (авт. М.С. Вашуленко, О.І.Вашуленко) спрямований на формування в учнів початкових навичок читання, письма та розвитку мовлення [18]. Підручник орієнтований на комунікативно-діяльнісний підхід, у центрі якого — активна мовленнєва діяльність дитини.

Автори приділяють особливу увагу формуванню в учнів умінь розуміти зміст прочитаного, висловлювати власні думки зв'язно, логічно, послідовно, складати короткі описи, розповіді, діалоги, брати участь у колективному обговоренні. Зв'язне мовлення розвивається поступово — від складу і слова до речення і тексту, що відповідає віковим можливостям шестирічних учнів.

У «Букварі» широко застосовано ігрові методи навчання, які сприяють мовленнєвій активності дітей. Ігрові технології представлені у кількох формах:

- *мовні ігри* («Хто більше?», «Добери пару», «Впіймай риму», «Закінчи речення» або «Придумай продовження історії»). Такі вправи стимулюють дітей добирати слова, формулювати власні висловлювання, розвивають лексичний запас і мовне чуття.
- *сюжетно-рольові ігри*. Такі завдання розвивають діалогічне мовлення, вміння взаємодіяти у спілкуванні. («Як люди можуть вітатися?» «Підготуйте і розіграйте сценку з казки», «Прочитайте українську народну казку *«Котик і Півник»*. Розподіліть ролі та підготуйте виставу за казкою».
- *ігри-змагання та вікторини* («Хто швидше складе слово», «Відгадай за описом», «Знайди помилку»). Вони викликають позитивні емоції, сприяють кращому запам'ятовуванню матеріалу, підтримують мотивацію до навчання.

Важливою складовою є ілюстративний матеріал: сюжетні малюнки, коміксні серії, лабіринти, розшифрування ребусів. Вони виконують функцію візуальних стимулів до мовлення — спонукають дитину описувати, порівнювати, пояснювати.

Підручник «Буквар» (М. С. Вашуленко, О. І. Вашуленко) [18] ефективно реалізує завдання розвитку зв'язного мовлення засобами ігрових технологій. Його особливості: системне поєднання навчальних і ігрових завдань, орієнтація на комунікативну діяльність дитини, підтримка творчої

ініціативи учнів, використання мовних, рольових і пізнавальних ігор як інструментів формування зв'язного мовлення. До прикладу можна використовувати такі вправи з даного підручника: «Як люди можуть вітатися? — Розіграйте сценки вітання.». Вона формує уміння вітатися, уживати ввічливі слова, вести короткий діалог. Діти по черзі грають ролі — учитель і учень, двоє друзів, гість і господар; «Послухайте вірш про те, як хлопчик складав свій ранець. Назвіть предмети, які є в класі». У кожному розділі («Буква А», «Буква О» тощо) є вправи, що мають ігрову форму: «Склади речення за малюнками» — учні добирають слова і тренуються говорити зв'язно. «Придумай назву малюнку» — творча гра на розвиток уяви. «Розгадай ребус», «Визнач, яке слово сховалося» — мовні ігри для розвитку фонематичного слуху [18]. Підручник реалізує завдання Нової української школи, де провідною є активна, осмислена, емоційно забарвлена мовленнєва діяльність.

Підручник з української мови для першокласників за своєю структурою, змістом і методичним апаратом наближений до підручника «Українська мова» для 2 класу, який гарантує послідовність і безперервність навчального процесу.

У 2 класі навчання української мови здійснюється за підручником К. Пономарьової [78], Зміст даного підручника спрямований на формування комунікативної компетентності молодших школярів через активну мовленнєву діяльність, читання, слухання, говоріння та письмо. Книга забезпечує цілісність мовного та мовленнєвого розвитку особистості дитини, а структура уроків передбачає поступовий перехід від сприймання до самостійного творення мовлення. Заслужовує на увагу й те, що автор реалізує розвиток зв'язного мовлення через ігрові, творчі та інтерактивні завдання, які активізують мовленнєву діяльність школярів. Ігрові вправи, які широко представлені у підручнику, мотивують учнів до навчальної діяльності, залучають їх до висловлювань, а, отже, розвивають зв'язне мовлення.

Запропоовані завдання спонукають школярів не лише виконувати мовні дії, а використовувати мову як засіб спілкування.

Заслуговує на схвалей і те, що тексти у підручнику дібрані з урахуванням вікових інтересів дітей: вони короткі, емоційні, насичені діалогами, прислів'ями, загадками, уривками з казок. Неабияке значення має ілюстративний матеріал: яскраві малюнки, комікси, схеми, символи, у ній чітко виділено рубрики «Пограйся зі словами», «Попрацюй у парі», «Поміркуй і скажи», що заохочують школярів до колективного мовленнєвого обговорення.

У розділах підручника, присвячених звукам і буквам, учні виконують вправи у формі мовних ігор. Наприклад, гра «Відлуння» (с. 7, 23) передбачає, що діти по черзі вимовляють названі вчителем звуки або слова, наслідуючи одне одного, наче відлуння. Така гра формує фонематичний слух, чіткість вимови та увагу до звукової будови слова. Схожий принцип використовується й у завданнях «Порівняй вимову звуків», «Пограй зі звуками», де учні спостерігають, як зміна одного звуку впливає на значення слова. У вправах «Склади слово з пазлів» (с. 5, 30–31) або «Знайди слово, заховане серед цеглинок конструктора» учні створюють слова з поданих складів чи букв, добирають до них малюнки, пояснюють значення та складають із ними речення. Зпропоновані вправи мають ігрову форму конструювання, розвивають лексичне мислення, увагу, зв'язність і творчість учнів. Цікавим у підручнику є те, що завдання подаються в інтерактивному форматі: діти ніби граються «словесним Лего», що стимулює їх мовленнєву активність, створює сприятливі умови для кожної дитини спробувати. На сторінках (16–17) учням пропонується гра із записками — потрібно прочитати, знайти помилки, виправити їх і переписати правильно. Це завдання має ігровий характер спілкування: діти аналізують мову повідомлення, розмірковують, як краще висловити думку, тренують грамотність і логіку письмового мовлення. У темі «Дорожні помічники» (с. 28–29) учні читають тексти та вірші про правила дорожнього руху, після чого

виконують завдання «Дай інтерв'ю Щебетунчику», «Склади речення про транспорт». Дібрані вправи поєднують пізнавальний зміст і мовленнєву діяльність — учні вчаться висловлювати свої думки логічно та послідовно, розповідати про знайомі життєві ситуації. Підручник «Українська мова та читання» (2 клас, авт. К. Пономарьова) є сучасним засобом реалізації компетентнісного підходу у мовно-літературній освіті [78].

Складовою навчально-методичного комплексу до підручника «Українська мова та читання» є «Зошит для письма та розвитку мовлення» К. Пономарьової. Його зміст побудовано відповідно до Концепції Нової української школи, де головною метою є формування комунікативної компетентності учнів через поєднання навчання письма, мовних знань і розвитку зв'язного мовлення. Основне завдання зошита — формування в учнів навичок письма, культури мовлення та вміння створювати зв'язні висловлення. Робота організована у формі коротких, послідовних завдань, які поєднують мовну практику з ігровими й творчими прийомами.

Зошит спрямований на поступове формування в дітей умінь будувати зв'язні речення та тексти різних типів, розширювати словниковий запас через добір слів за темою, змістом, ознакою, удосконалювати граматичну правильність мовлення, виражати власні думки, емоції, враження у письмовій формі. Авторка активно використовує ігрові методи навчання, які роблять процес письма і розвитку мовлення цікавим. Ігрові завдання поєднують усну й письмову мовленнєву діяльність, що особливо важливо для молодших школярів.

Зошит містить яскраві ілюстрації, символи, умовні позначення, кросворди, ребуси, що виконують роль опори для розвитку мовлення. Вони допомагають учням сприймати й аналізувати інформацію візуально, писувати зображення, створювати власні міні-тексти, розвивати уяву та мовленнєву активність.

Підручник «Українська мова та читання» для 3 класу (автор М. Захарійчук) [40]. створено відповідно до вимог Нової української школи і

зорієнтовано на формування комунікативної компетентності учнів. Аналіз підручника засвідчує, що його зміст сприяє розвитку уміння логічно, послідовно та емоційно висловлювати власні думки, а також формує позитивне ставлення до українського слова. Основна мета підручника — розвиток зв'язного мовлення учнів через різноманітні ігрові, творчі та комунікативні завдання, що забезпечують активну участь дітей у мовленнєвій діяльності.

У підручнику представлено низку вправ, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення учнів засобами ігрових технологій. Такі завдання мають творчий, діяльнісний характер, спонукають дітей до активної участі у навчальному процесі, розвивають мовленнєву компетентність, уяву та комунікативні вміння.

Однією з таких вправ є вправа 122 (с. 52) – «Створюю навчальний переказ тексту розповідного змісту за малюнками». Учні розглядають ілюстрації, співвідносять їх із прочитаним текстом, переказують зміст, а потім записують власний переказ. Завдяки цьому завданню школярі вчаться відтворювати події послідовно, логічно і зв'язно. Ігровий характер вправи полягає у можливості виступити в ролі героя оповідання, переказати історію від його імені або придумати нову кінцівку.

Наступним прикладом є вправа 160,161 (с. 67-68) – «Велика буква в кличках тварин». Учні розкодовують слова — назви тварин та їхні клички, після чого записують їх правильно. Це завдання має форму мовного квесту, де дитина виконує роль «розшифровувача», що стимулює інтерес до навчання, розвиває логічне мислення, увагу й мовне чуття.

Цікавим ігровим завданням є вправа 160, 161 (с. 35) – «Створюю вітальну листівку з побажанням для захисників». Учні створюють власнепобажання для захисників і захисниць «Повернися живим», адресоване усім, хто боронить нашу Вітчизну. Така діяльність передбачає елементи рольової гри: школярі виступають у ролі дизайнерів, художників і

письменників, добирають текст, малюнки та побажання. Завдання розвиває навички усного і писемного мовлення, формує комунікативну культуру.

У вправах 187–189 (с. 83–84) діти працюють над темою «Зв'язок прикметників з іменниками». Учні поєднують слова за змістом, добирають прикметники до іменників, складають невеликі описи тварин чи предметів. Ігровий момент реалізується у формі мовної гри «Підбери пару», що допомагає формувати вміння точно добирати слова, розширює словниковий запас і розвиває описове мовлення.

Надзвичайно цікавою для школярів є вправа 343 (с. 135–136), пов'язана з казкою Лесі Українки «Біда навчить». Учні розглядають кадри з мультфільму, складають речення від імені героїв, а потім можуть інсценізувати уривки. Це приклад використання театралізованих ігор на уроках української мови, де молодші школярі відтворюють діалоги, імпровізують, виражають емоції, що сприяє розвитку усного зв'язного мовлення, інтонаційної виразності та впевненості у спілкуванні.

Аналіз даного підручника дає підстави стверджувати, що у ньому широко використано ігрові технології, серед яких:

- *мовні ігри* («Добери слово», «Знайди помилку», «Склади речення», «Закінчи текст»), що активізують словниковий запас і граматичні навички;
- *сюжетно-рольові ігри* («У бібліотеці», «У магазині», «На уроці»), які розвивають діалогічне мовлення, культуру спілкування;
- *творчі ігри* («Придумай продовження історії», «Опиши героя за малюнком»), що формують уміння будувати власні тексти, розвивають уяву та емоційність мовлення.

Для ефективної роботи з художніми текстами автор пропонує використовувати інтерактивні ігри:, серед яких переказ за малюнками, добір заголовка, зміна кінцівки, складання плану оповідання. Саме такі завдання розвивають зв'язне мовлення молодших школярів, логічність та послідовність висловлення. Ігрові технології, які представлені у підручнику

відповідають віковим особливостям третьокласників, підтримують інтерес до навчання й забезпечують емоційне залучення школярів у процес мовлення.

Отже, аналіз «Української мови» (М. Д. Захарійчук) ефективно реалізує завдання розвитку зв'язного мовлення засобами гри. Ігрові технології виступають провідним методом навчання, що забезпечує взаємодію навчання й творчості, допомагає дитині мислити, говорити і писати українською мовою вільно, природно та з задоволенням.

Наступна навчальна книжка, яку ми аналізувати щодо представлення у ній ігрових технологій «Українська мова та читання. 4 клас» (авт. О. Савченко, І. Красуцька), [91]. яка орієнтована на розвиток комунікативних умінь і творчого мислення учнів. Автори приділяють велику увагу тому, щоб дитина не просто засвоювала мовні знання, а вміла висловлювати власні думки усно й письмово, працювала з текстом і розвивала мовленнєву культуру. Мета даного підручника — удосконалення зв'язного мовлення через використання ігрових, творчих і комунікативних технологій, що стимулюють мовленнєву активність і мислення учнів.

Заслуговує на увагу те, що у змісті підручника широко представлені ігрові форми роботи:

- *мовні ігри* («Добери слово», «Закінчи речення», «Знайди зайве слово»), які збагачують словниковий запас і формують мовне чуття;
- *творчі ігри* («Придумай продовження історії», «Опиши героя», «Напиши лист персонажу»), що розвивають уяву й уміння будувати тексти;
- *рольові ігри* («Інтерв'ю з автором», «Телепередача», «Розмова в книгарні»), які навчають діалогічного спілкування.

Підручник О. Савченко та І. Красуцької успішно реалізує завдання розвитку зв'язного мовлення засобами ігрових технологій. Гра в ньому виступає ефективним педагогічним методом, що поєднує навчання, творчість

і спілкування, сприяючи становленню учня як активного, мислячого і комунікативно компетентного мовця.

Крім того, одним із яскравих прикладів використання ігрових технологій є п'єса-казка «Незнайомець» (с. 132–134), де учні читають текст за ролями, інсценізують уривки, відтворюють інтонації, настрої та характер героїв. Завдяки театралізації навчальний процес набуває ігрового характеру: діти виступають у ролі акторів, розвивають діалогічне мовлення, уміння висловлювати емоції, дотримуватися послідовності у висловлюваннях. Таке завдання формує навички живого спілкування та виразного читання, розвиває комунікативні здібності.

Особливе місце у підручнику займає завдання «Медіавіконце: Буктрейлер» (с. 134–135). Учні мають створити короткий відеоролик або усний опис книги, використовуючи власні ідеї, уяву й творчість. Вони придумують сценарій, добирають музику, ілюстрації та текст, виконуючи ролі режисерів, сценаристів чи акторів. Такий вид діяльності має форму гри-проєкту, спрямованої на розвиток зв'язного мовлення, уміння стисло, логічно та емоційно передавати зміст прочитаного твору.

Ігровий потенціал має також групова робота з поетичними текстами (с. 105–107). Учні обговорюють вірші, висловлюють власні враження, а потім створюють обкладинку для умовної поетичної збірки. У процесі гри «Ми — художники видавництва» школярі навчаються висловлювати власні думки, аргументувати вибір художніх образів, розвивають творче та критичне мислення, удосконалюють мовлення у процесі групового спілкування.

Важливою є також вправа після читання вірша «З чого починається весна» (с. 138). Учні пропонується розповісти, як вони самі відчують початок весни, добрати образні вислови, асоціації, порівняння. Це завдання подається у формі мовної гри-асоціації, що сприяє розвитку образного мислення, формує вміння будувати зв'язні висловлювання, виражати власні почуття словами.

Ще один приклад ігрового підходу — завдання «Дороговказ читацьких вражень» (с. 137), де учні створюють власний «дороговказ» — схему або план, який відображає їхні емоції та думки після прочитаної книги. Тут дитина стає автором і творцем власного читацького маршруту. Така діяльність поєднує гру, творчість і самоаналіз, формуючи навички самостійного мовлення, логічного викладу та узагальнення прочитаного матеріалу.

Важливе значення у формуванні мовленнєвої особистості має безпосередньо сама організація навчально-виховного процесу навчання української мови, де й здійснюється реалізація навчальної програми і формуються мовленнєві уміння та навички учнів початкових класів. Уроки з розвитку зв'язного мовлення супроводжуються вивченням усіх розділів шкільного курсу мови, є їх органічною складовою і проводяться впродовж усього періоду навчання. Адже більшість мовленнєвих і мовних вправ у підручниках подаються з метою формування комунікативних умінь (спілкування). До них належить створення ситуацій мовлення, у межах яких учні можуть будувати короткі монологічні та діалогічні висловлювання, розвивати мотивацію до мовлення, орієнтуватися на слухача чи читача, накопичувати мовний матеріал і удосконалювати власні висловлювання. З цією метою підручники час від часу пропонують учням провести «Хвилинку спілкування» на теми, близькі, зрозумілі й життєво значущі для дітей. У навчальних книгах з мови постійно трапляються рубрики «Слово про слово», «Так ми говоримо», де пояснюється лексичне значення нових слів, зокрема термінів, подаються приклади нормативного вживання, граматичних форм, виразів і фразеологізмів.

Слід підкреслити, що підручники з української мови для початкової школи створюються з урахуванням сучасних педагогічних технологій, у центрі яких — принцип зв'язності тексту. Текстова основа під час вивчення як мовної теорії, так і формування мовленнєвих умінь вимагає особливої уваги до розвитку в учнів компетентісно спрямованих навичок: уміння

слухати й розуміти, сприймати та аналізувати інформацію, систематизувати її, виділяти головне й утримувати в пам'яті, спираючись на логіко-сміслові частини тексту під час його відтворення та виконання мовно-мовленнєвих вправ.

Ілюстративний матеріал у підручниках гармонійно доповнює основний зміст і сприяє реалізації головної мети навчання мови з урахуванням специфіки цього процесу в початкових класах. Важливо враховувати, що учень, який за вказівкою вчителя описує ілюстрацію вголос, одночасно виконує перцептивні та уявні (імажинативні) дії, які тісно поєднуються з комунікативними вміннями. За таких умов ілюстрації підручника стають ефективним засобом навчання, цінною дидактичною опорою, що сприяє розвитку мисленнєвої та мовленнєвої діяльності молодших школярів.

Позитивним є те, що підручники враховують вікові особливості учнів, а навчальний матеріал узгоджений із сучасним розумінням основних понять і фактів, забезпечуючи широкі можливості для формування в дітей загальномовленнєвих умінь, серед яких провідне місце посідають комунікативні навички. Видання містять яскраві тематичні ілюстрації, а вправи дібрані так, щоб зацікавити школярів, розвивати зв'язне мовлення та логічне мислення. У підручниках також подано значну кількість українських народних висловів і фразеологізмів, що збагачують мовлення дітей та позитивно впливають на їх емоційний і особистісний розвиток.

Важливе значення у формуванні мовленнєвої особистості має безпосередньо сама організація процесу навчання української мови, де й здійснюється реалізація навчальної програми і формуються мовленнєві вміння та навички учнів початкових класів. Заняття з розвитку зв'язного мовлення супроводжуються вивченням усіх розділів шкільного курсу мови, є їх органічною складовою і проводяться впродовж усього періоду навчання. Уроки української мови мають свої особливості відповідно до змісту предмета. На кожному уроці української мови, незалежно від типу, теми чи мети, забезпечується розвиток зв'язного мовлення учнів. Головною метою

вивчення української мови є формування національно свідомої, духовно розвиненої мовної особистості, яка володіє вміннями та навичками вільно й комунікативно доцільно користуватися засобами рідної мови — її стилями, типами та жанрами у всіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо). Це, у свою чергу, забезпечує належний рівень комунікативної компетентності. Окреслена мета передбачає реалізацію навчальної, розвивальної та виховної функцій змісту освітнього курсу.

Отже, аналізуючи педагогічні підходи до розвитку мовлення молодших школярів, варто звернути увагу на певні зміни, зокрема на те, що недолік традиційного підходу до формування змісту мовної освіти полягав у тому, що учні, засвоюючи мовні знання, не отримували достатніх відомостей із мовленнєвої теорії, яка могла б стати лінгвістичною основою для формування відповідних мовленнєвих умінь — як усних, так і письмових, передусім комунікативних.

Так, якщо норми літературної мови (орфоепічні, лексичні, словотвірні, орфографічні) учні опановували, спираючись на елементи теорії, то розвиток умінь зв'язно висловлюватися, формування культури мовлення та мовленнєвої поведінки — тобто культури спілкування — відбувалося переважно на основі мовного чуття, наслідування прикладів, запропонованих учителем, батьками чи старшими. Таким чином, ця діяльність реалізовувалася не в процесі безпосереднього навчання мови, а мала переважно виховний характер.

Аналіз сучасних програм і підручників демонструє значні можливості забезпечення розвитку мовленнєвої діяльності молодшого школяра засобами ігрових технологій.

1.3. Ігрові технології як інструмент розвитку зв'язного мовлення молодших школярів

Сучасна початкова школа перебуває на етапі активного реформування, що передбачає переорієнтацію освітнього процесу з передачі знань на розвиток особистості учня, його творчого потенціалу та ключових компетентностей, провідною серед яких є мовленнєва. Одним із найефективніших засобів, який сприяє ефективному розвитку зв'язного мовлення молодших школярів, їх комунікативної компетентності є ігрові технології, які урізноманітнюють навчальний процес, зміцнюють набуті знання, підвищують інтерес до навчання та знижують психологічне навантаження. Сучасні діти з раннього віку перебувають в оточенні різноманітних гаджетів та комп'ютерних програм, тому застосування ігрових технологій у розвитку зв'язного мовлення стає для них природним процесом. Така взаємодія не тільки сприяє вдосконаленню мовних здібностей, а й допомагає збагатити словниковий запас, покращити граматичні вміння та загальний рівень мовної компетентності.

У контексті нашого дослідження розглянемо тлумачення феномену «технологія», «ігрові технології», «дидактичні ігри».

Аналіз наукової літератури засвідчує, що слово «технологія» походить від грецьких слів «*techne*» (мистецтво, майстерність, уміння) та «*logos*» (наука, закон), що вказує на наукове обґрунтування застосування майстерності. [70, с.15]. Натомість «ігрові технології» охоплюють широкий спектр методів і прийомів організації навчального процесу у формі різноманітних педагогічних ігор. Н. Головка описує ігрові технології як методи, побудовані на груповому або колективному вирішенні навчальних завдань, що інтегрують органічну функціональність у процес навчання [31, с.17]. За визначенням І.Куліш дидактична гра – це це навчальна гра, яка застосовується у процесі навчання, виконує певні навчальні функції, має певну навчальну мету і завдання» [55, с. 10]. Якщо проаналізувати обидва поняття, то розуміємо, що ігрові технології – це широкий освітній підхід, який використовує гру як основний інструмент навчання, а дидактична гра — це конкретний вид гри, створений з метою навчання. Отже, дидактична гра є

складовою частиною ігрових технологій, яка має чітку навчальну мету, правила та структуру, тоді як ігрові технології можуть включати різноманітні ігри, симуляції, рольові ігри та інші методи, що роблять процес навчання більш захоплюючим та інтерактивним. Тому у нашому дослідженні поруч з ігровими технологіями ми будемо послуговуватися і поняттям «дидактична гра», оскільки гра володіє унікальними особливостями, які не лише роблять її веселою й захоплюючою, а й сприяють розвитку пам'яті, уяви та стимулюють інтелектуальну активність у дітей. На відміну від звичайних ігор, педагогічна гра має визначальну особливість – чітко сформульовану навчальну мету та відповідний педагогічний результат, який можна обґрунтувати, виокремити й охарактеризувати через його навчально-пізнавальну спрямованість. Ігрова технологія поєднує дидактичні завдання з ігровою формою, перетворюючи складний навчальний матеріал на захоплюючий та природний для дитини процес [28]. Отже, ігрові технології – це педагогічно організовані види діяльності, що мають ігрову мотивацію і спрямовані на досягнення конкретних навчально-виховних цілей, а отже є важливими у навчанні сучасних школярів.

У різні періоди історичного поступу до питання розвитку зв'язного мовлення засобами ігрових технологій зверталися науковці Я.Коменський, К.Ушинський, В.Сухомлинський, Ф.Фребель. На важливості впровадження ігрових технологій в освітній процес вказували О.Приходько, О.Савченко, В.Коваленко, О.Жорник, П.Колосов, Н.Кудикіна, І.Мамчур, Т.Видахневич, О.Мироненко та ін. Українські педагоги-класики Г. Ващенко, В. Сухомлинський і В. Шахрай закладали підвалини теоретичного розуміння гри як педагогічного інструменту, наголошуючи на її ролі у розвитку особистості. Дослідження педагогічних аспектів використання ігрових методів також проводили вітчизняні науковці О. Сударик, Н. Онищенко, В. Зайчук, А. Нісімчук, О. Панасюк, М. Дичківська, І. Зеров, О. Кравцова, О. Комар та інші.

У контексті початкової школи гра є не лише засобом розваги, а й важливим механізмом соціалізації, пізнання та розвитку мислення молодших школярів. Науковці (О. Савченко, Н. Волошина, Л. Кононко) визначають гру як провідну діяльність дитини молодшого шкільного віку, у якій формується здатність до самостійного вибору, комунікації та творчості [50].

Це підтверджує і визначення В.О. Сухомлинського: «Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості і любові до знань» [102, с.168].

Видатні психологи і педагоги одностайно висувають твердження, що гра є своєрідною школою професійного зростання, школою людських взаємин. Граючись, дитина розвиває свої потенційні можливості, у ній відбуваються процеси фізичного розвитку, навчання, створюються передумови для самостійної і колективної роботи.

За переконанням І. Дичківської, ігрові технології визначаються як форма взаємодії між педагогом та здобувачами освіти, спрямована на розвиток умінь вирішувати складні завдання шляхом свідомого вибору альтернативних рішень у контексті ігрового сюжету [35, с.13]. М. Марко зауважує, що такі технології є поєднанням методів, прийомів і засобів, які використовуються для організації освітнього процесу у формі навчальних ігор [59, с. 40]. У свою чергу, П. Щербань акцентує, що ігрові технології характеризуються навчально-пізнавальною спрямованістю [107, с. 289].

Зазначимо, що гра є одним із найзахоплюючих видів людської діяльності, основною формою активності дітей та важливим методом виховання. Як соціальне явище, вона бере свій початок у трудовій діяльності та формувалася в процесі історичного розвитку суспільства, відображаючи реальність і змінюючись разом зі змінами у взаєминах між людьми та суспільством.

У світовій педагогічній практиці широке визнання отримала система дидактичних ігор, розроблена Фрідріхом Фребелем у першій половині ХХ

століття. Оскільки освітянською практикою педагогічна система Ф. Фребеля була поширена на молодший шкільний вік і давала позитивні результати, розглянемо її докладніше. У власній теорії і практиці німецький педагог пропагував принцип розвитку особистості в діяльності. Він наголошував, що дитина поступово оволодіває різними видами діяльності – грою, навчанням, працею, а їх пріоритетність в педагогічному процесі має визначатися відповідно до внутрішньої природи дітей конкретної вікової категорії.

Ефективність розвитку і навчання дитини через різні види дитячої діяльності, кожна з яких охоплює «дії, роботу й мислення» він пояснював у такий спосіб: діяльність допомагає «викувати нерозривні зв'язки між мисленням і діями, пізнанням і вчинками, знанням і вмінням» і таким шляхом забезпечує «як тілу, так і розуму людини всебічну всеохоплюючу освіту». Педагог у своїх методичних працях, по суті, впроваджував ідею педагогічного забезпечення розвивального ігрового середовища.

У теоретичному доробку Ф.Фребеля є ще одна важлива для організації ігрової діяльності молодших школярів ідея, а саме: необхідність поєднання різних прийомів керівництва грою, особливо таких, які безпосередньо впливають на їх почуттєву сферу. Це означає, що у доборі методів і прийомів організації ігрової діяльності треба враховувати вікові особливості дітей молодшого шкільного віку, зокрема те, що в них перша сигнальна система сформована ще недостатньо, реальним мотиватором ігрової діяльності є почуття. За таких умов раціональні способи педагогічного впливу на дітей не можуть бути провідними у процесі ігрової діяльності. Натомість широко мають застосовуватись невербальні прийоми взаємодії педагога з дитиною, які спираються на виразні рухи, міміку, жести, пантоміміку, інтонації, систему прийомів «контакту очима», емпатійної педагогічної взаємодії тощо [101].

За переконанням К. Д. Ушинського гра є необхідною умовою виховання дитини. Будучи вільною і творчою діяльністю, вона для дитини є цікавішою ніж реальність, що її оточує.

У сучасній дидактиці ігрова технологія розглядається як сукупність форм, методів і прийомів організації освітнього процесу, в основі яких лежить гра як провідний вид діяльності, що передбачає активне залучення учнів до навчального процесу (ігри стимулюють учнів до активної участі в навчальному процесі, роблячи їх не пасивними слухачами, а зацікавленими учасниками), мотивацію та інтерес (ігрова форма навчання викликає позитивні емоції, підтримує високий рівень зацікавленості та бажання вчитися), навчання в дії (діти застосовують знання на практиці, розв'язують проблемні ситуації, приймають рішення, що сприяє глибшому засвоєнню матеріалу), розвиток навичок (ігри сприяють розвитку логічного та критичного мислення, креативності, комунікативних навичок, вміння працювати в команді та інших важливих компетентностей), створення комфортної атмосфери (ігрова форма навчання знімає напругу, страх помилки, створює невимушену та дружню атмосферу) [49, с.56].

Розробка ігрових технологій навчання, використання дидактичних ігор у розвитку дітей шкільного віку стало предметом наукових досліджень сучасних науковців: А. Богуш, К. Крутий, Н. Короткової, С. Ладивір, Н. Луцан, О.Савченко та ін. Їхні дослідження засвідчують, що дидактичні ігри сприяють активізації пізнавальної діяльності, розвитку довільної уваги, формуванню уявлень про навколишній світ, збагаченню словникового запасу та розвитку зв'язного мовлення. Через ігри перед дитиною відкривається шлях до застосування одержаних знань у життєвій практиці, дидактична гра формує творчу фантазію, мислення, активізує сприйняття матеріалу, без гри нема і не може бути повноцінного розумового розвитку [11, с. 225].

Варто зазначити, що науковці звертають увагу на окремі важливі аспекти гри. Першою вимогою, яка звернена до дитини з погляду гри, є ідея у внутрішньому уявному плані. Таке положення підкреслюють всі дослідники гри, хоча називають його по-різному. Діти, спілкуючись у грі, створюють собі такі форми взаємодії, які стають вихідними для розвитку дитини. Також гра вимагає від дитини певної орієнтації в системі людських відносин, бо

спрямована на їх відтворення. Вона створює зовнішню модель таких взаємовідносин, які виступають у вигляді стосунків між самими дітьми.

Сумісна гра неможлива без погодження дій. На першому етапі таке узгодження створюється в самому процесі гри і носить характер зовнішньої взаємодії, яка стає вихідною формою розвитку спілкування дітей. В цьому і полягає основне значення гри. Але воно реалізується не автоматично, а під безпосереднім впливом дорослих [41, с.96]. Для того, щоб навчання було цікавим, розвивальним, завдання вчителя, з точки зору О.Я.Савченко, полягає у збагаченні навчального матеріалу різними видами діяльності, щоб у процесі пізнання перепліталися зорове сприймання, мовлення, практичні, ігрові та розумові дії, фізичні рухи, різні види моральних та інтелектуальних почуттів, особливо збагачення діяльності дітей позитивними емоціями. У процесі такої діяльності розвиваються зацікавленість, допитливість, інтерес, упевненість, радість від подолання труднощів [92, с.72]

Відповідно до змістового наповнення, дослідники виділяють творчі ігри та ігри за готовими правилами. Творчі у свою чергу розподіляють на сюжетно-рольові, конструктивно-будівельні, ігри драматизації і театралізації, ігри з елементами праці. Різновиди ігор за правилами – дидактичні, рухливі, пізнавальні, ігри – розваги [27, с. 55].

Дидактичні ігри – це різновид ігор з правилами, спеціально створеними педагогами. Вони спрямовані на вирішення конкретних завдань у навчанні й вихованні дітей. Основна особливість дидактичних ігор визначена їх назвою: це навчальні ігри. Дитину зацікавлює в грі не навчальне завдання, що в ній закладене, а можливість виявити активність, виконати ігрові дії, отримати результат, виграти [70, с.91].

Однак, якщо учасник гри не володіє знаннями, розумовими операціями, які визначені навчальним завданням, він не зможе успішно виконати ігрові дії, отримати результат.

Дидактична гра як ігровий метод навчання постає у різних видах. Перший вид – це власне дидактична гра, вона ґрунтується на самонавчанні та

самоорганізації. Другий вид – це гра-заняття або гра-вправа. У цій грі провідна роль належить педагогу, який є її організатором. Під час гри-заняття діти засвоюють доступні знання, у них виробляються необхідні вміння, удосконалюються психічні процеси (сприймання, уява, мислення, мовлення). Ігри часто моделюють реальні життєві ситуації, допомагаючи дітям засвоювати суспільний досвід у різних його проявах. До дидактичних ігор належать різноманітні настільні та карткові ігри, квести, вікторини, комп'ютерні ігри навчального спрямування, ігрові вправи та завдання. Вони допомагають збагачувати словниковий запас дітей, розвивати граматично правильне, виразне, зв'язне мовлення, фонематичний слух та інші аспекти мовленнєвої компетентності молодшого школяра [56, с. 44].

Принципово важливим є те, що під час вибору та організації ігор педагог має враховувати вікові особливості дітей, стимулювати різнобічну діяльність і задовольняти інтереси молодших школярів, добирати ігри, враховуючи пізнавальний зміст, ступінь складності ігрових завдань і дій. Щоб полегшити розуміння нового матеріалу й активізувати мовлення школярів ігри слід доповнювати картинками, предметами, тобто наочним матеріалом. У процесі гри педагог має створювати позитивну атмосферу, заохочати дітей, хвалити за правильні відповіді, бути гнучким і при необхідності адаптувати її до умов проведення й шкільного колективу. У ході гри доречно пов'язувати мовленнєву діяльність з іншими видами діяльності: малювання, ліплення, музика, рухова активність тощо.

Не менш важливим аспектом діяльності вчителя під час використання ігрових технологій є врахування пізнавальних інтересів, життєвого досвіду молодших школярів. Педагог, організовуючи гру, має звертати увагу на думки, побажання та пропозиції учнів, які можуть висловлюватися як усно, так і письмово. Крім того слід враховувати, що ігрові прийоми, ситуації здійснюються за такими основними напрямками:

- дидактична мета подається учням у вигляді ігрового завдання;

- навчальна діяльність відбувається відповідно до правил гри;
- навчальний матеріал виступає засобом досягнення ігрових цілей;
- у процес вводиться елемент змагання, який перетворює дидактичну задачу на ігрову;
- успішне виконання навчального завдання пов'язується з ігровим результатом [53, с. 140].

Аналіз навчально-методичної літератури засвідчує, що ігрові технології навчання ефективно сприяють формуванню різних видів мотивації.

1. *Мотиви спілкування*: під час спільного розв'язання завдань та участі в грі учні вчаться взаємодіяти, висловлювати власну думку й враховувати позицію однокласників; виконуючи колективні завдання, школярі застосовують свої індивідуальні можливості, на практиці переконуються в користі спільної діяльності, навчаються оцінювати як власну, так і чужу участь — як гравців, так і спостерігачів; спільні емоційні переживання під час гри зміцнюють міжособистісні зв'язки та сприяють розвитку дружніх стосунків.

2. *Моральні мотиви*: у грі кожен учень має змогу проявити себе — свої знання, уміння, характер, волю, ставлення до діяльності й до інших людей.

3. *Пізнавальні мотиви*: кожна гра має конкретний результат (завершення, перемогу), що стимулює прагнення учня досягти мети та усвідомити шлях її досягнення — адже потрібно знати й уміти більше за інших; у грі всі учасники спочатку мають рівні можливості — немає «кращих» чи «гірших», є лише гравці [107, с. 90]. Підсумок залежить від рівня підготовки, здібностей, витримки, умінь та характеру кожного; навчальний процес у грі набуває особистісного сенсу: учні «приміряють» соціальні ролі, занурюються в історичні або життєві ситуації, відчуваючи себе частиною досліджуваних подій; створення ситуації успіху забезпечує позитивний емоційний фон і стимулює пізнавальний інтерес. Навіть невдача сприймається не як особиста поразка, а як програш у грі, що мотивує на

реванш і подальший розвиток; змагальний елемент є природною складовою гри, що особливо приваблює дітей. Отримане задоволення формує комфортну атмосферу на уроці та підсилює інтерес до предмета; у грі завжди присутній елемент загадковості чи невідомості, який активізує мислення, спонукає шукати оригінальні відповіді та творчі рішення; у процесі досягнення спільної мети під час ігрової діяльності посилюється активність кожного учасника, що сприяє розвитку колективного мислення й пізнавальної ініціативи.

Як засіб комунікації, навчання та набуття життєвого досвіду, гра виступає складним соціокультурним явищем. У ході гри:

- засвоюються норми поведінки та соціальні ролі учасників, які виступають своєрідною міні-моделлю суспільства й надалі стають основою їхньої життєвої практики;

- аналізуються можливості груп і колективів — своєрідних аналогів підприємств, фірм чи різних економічних і соціальних інституцій у зменшеній формі;

- формуються навички спільної діяльності, удосконалюються індивідуальні риси учнів, необхідні для досягнення визначених ігрових завдань;

- накопичуються й відтворюються культурні традиції, які в гру привносять її учасники, педагоги та додаткові навчальні ресурси — наочні матеріали, підручники, сучасні комп'ютерні технології. [107, с.286].

Таким чином, аналіз джерельної бази дозволяє стверджувати, що гра у навчально-виховному процесі школи є ефективним методом налагодження взаєморозуміння між педагогом і дитиною, гуманістичної трансформації школи, підвищення ефективності навчання і виховання учнів. Її педагогічні функції можна реалізувати за умови сприяння самореалізації дитячої особистості, забезпечення матеріальних умов для розгортання повноцінної гри і використання широкого спектру опосередкованих прийомів у її використанні. Гра – це складне утворення, цілісна система, яка включає

самого учня -суб'єкта діяльності, характеризується відкритістю до зовнішніх впливів.

Особливого значення ігрові технології набувають під час мовленнєвого розвитку, що є ключовою компетентністю базового компонента початкової освіти, реалізація якого відбувається на уроках словесності/української мови. Саме ігри спонукають школярів до особистісного розвитку, виховують у них увагу до слова, закладають основи міжособистісної комунікації, активного спілкування. Через ігрові технології дитина не лише збагачує свій словниковий запас, в неї розвивається пам'ять, мислення, а, отже виробляється мовне почуття, формується естетичний смак, школярі вчаться розуміти і сприймати красу української мови та багатство її мовних засобів. [90, с.93].

Основною метою мовної гри є розвиток фонематичного слуху, удосконалення правильної вимови, тренування мовного дихання та м'язів мовного апарату, а також формування плавності мовлення. Під час гри дитині легше сприймати навчальний матеріал.

Ми схилиємося до думки, що зв'язне мовлення є складною, багатогранною навичкою, яка виходить далеко за межі простого заучування слів. Відповідно у ньому виокремлюють такі компоненти:

- **Фонологічна та артикуляційна вправність** – це базовий рівень зв'язного мовлення, що виражається у здатності правильно вимовляти звуки та розрізняти їх на слух. Ігри, спрямовані на розвиток цього компонента, існують у форматі тренажерів, що вимагають повторення фонем, морфем та лексем.

- **Лексико-фразеологічне багатство** стосується обсягу та глибини словникового запасу. Це не лише про знання значної кількості слів, але й уміння доречно та точно використовувати їх у різних контекстах, розуміти ідіоматичні вирази та синонімічні ряди.

- **Синтаксична та наративна структура** є вищим рівнем

мовленнєвої компетентності, що охоплює вміння правильно будувати речення згідно з граматичними правилами (синтаксис) та організовувати ці речення у логічні, послідовні та змістовні розповіді (наратив). Вона створює основу для складного монологічного та діалогічного мовлення [29, с.86].

Ігрові технології на уроках української мови є важливим засобом активізації пізнавальної діяльності, розвитку мовлення, логічного мислення та збагачення словникового запасу. Вони сприяють формуванню стійкого інтересу до предмета, створюють позитивний емоційний настрій, забезпечують природне поєднання навчання та гри. Науковці (О. Савченко, Л. Варзацька, М. Вашуленко) підкреслюють, що саме у процесі гри молодші школярі найповніше виявляють свою активність, ініціативу, здатність до комунікації. Використання ігрових технологій у розвитку зв'язного мовлення дозволяє вирішувати безліч завдань. По-перше, це збагачення словникового запасу через описи предметів, явищ чи персонажів, учні використовують нові слова та вирази. По-друге, це формування граматично правильного мовлення через складання речень, переказу текстів за допомогою картинок або побудова діалогів за певним сюжетом. По-третє, ігрові технології сприяють розвитку монологічного та діалогічного мовлення. Рольові ігри, театралізації казок, інсценування віршів стимулюють дітей до побудови логічних висловлювань і вчать їх вести конструктивний діалог [14, с.95].

Ефективне впровадження ігрових технологій на уроках української мови вимагає дотримання певної методики, що забезпечує перетворення гри з розважального елемента на потужний навчальний засіб. Ця методика ґрунтується на чотирьох ключових принципах:

- **Постановка чіткої дидактичної мети** – принциповим є усвідомлення того, що гра не може бути самоціллю, а має виступати виключно як засіб навчання, розвитку та виховання. Кожна гра повинна мати ясно сформульовану мету, що корелює з конкретним програмним матеріалом (наприклад, закріплення знань про іменник, автоматизація вимови певного звука, розвиток уміння будувати питальні речення).

- **Доступність і посильність завдань** – зміст та правила гри мають повністю відповідати рівню розвитку та віковим особливостям молодших школярів. Завдання не повинні бути ні надто простими, ні надто складними. Забезпечення посильності завдань дозволяє кожній дитині відчути успіх і зберегти мотивацію.

- **Органічне поєднання з іншими методами навчання** – дидактичні ігри демонструють найбільшу ефективність лише у комплексі з традиційними методами: поясненням, бесідою, вправами, практичними та творчими завданнями. Гра повинна логічно вбудовуватися у структуру уроку і доповнювати фронтальні або індивідуальні форми роботи, а не замінювати їх.

- **Рефлексія результатів** – завершальним і критично важливим етапом методики є рефлексія результатів. Після завершення ігрової діяльності необхідно провести обговорення з учнями: що саме вони дізналися, які мовні чи граматичні правила застосовували, які труднощі виникали та як вдалося їх подолати. Рефлексія переводить ігрові дії в площину усвідомленого навчального досвіду, посилюючи педагогічну цінність гри та формуючи навички самоконтролю та самоаналізу [71].

Педагогічна цінність дидактичних ігор на уроках української мови визначається їхньою багатофункціональною роллю:

<i>Функція</i>	<i>Опис</i>
Навчальна	Забезпечує свідоме та міцне засвоєння знань про мовну систему. Завдяки ігровому формату абстрактні правила набувають наочності та практичного застосування, що робить процес закріплення матеріалу більш ефективним порівняно з монотонними вправами.
Виховна	Реалізується через формування мовленнєвої культури та соціальних навичок. Командна гра формує дисципліну, потребу дотримання правил, сприяє вихованню колективізму та навичок конструктивної взаємодії. Учні вчаться працювати в команді та відповідати за спільний результат.

Розвивальна	Активізує мислення стимулює мовну уяву та креативність. Вимагає від дитини самостійності у прийнятті рішень та пошуку нешаблонних відповідей, що розвиває загальні когнітивні здібності.
Мотиваційна	Потужний інструмент підвищення інтересу до навчання. Ігровий елемент знижує психологічний тиск, створює ситуацію успіху і зміцнює віру учнів у власні можливості. Позитивний емоційний фон перетворює вивчення мови з обов'язку на захопливу діяльність.

У процесі розвитку зв'язного мовлення в учнів початкових класів через ігрові технології на уроках української мови формуються наступні уміння та навички: 1) засвоюються норми української мови, зокрема фонетичні, акцентуаційні, лексичні, фразеологічні, морфологічні, синтаксичні й стилістичні; 2) учні вчаться переказувати і створювати тексти як в усно, так і письмово; 3) збагачується й активізується словниковий запас під час мовленнєвої діяльності; 4) забезпечується формування творчих здібностей та інтелектуального розвитку учнів; 5) учні долучаються до інноваційних ігрових технологій під час вивчення різних навчальних тем; 6) користуються монологічним, діалогічним та полілогічним мовленням у рамках ігрової діяльності та інших мовних завдань [71, с.48].

Зазначимо водночас, що розвиток мовлення включає в себе чотири види мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання і письмо. Тому мовний матеріал, який подається у початковій школі на уроках словесності має передбачати взаємозв'язок усіх цих елементів, що у свою чергу забезпечує здатність молодшого школяра послуговуватися усіма видами мовленнєвої діяльності – сприймання, слухання, передача інформації та вміння формувати власне висловлювання.

Практика та наш власний досвід засвідчують, що сучасні школярі надають перевагу мобільним іграм. Це пов'язано з тим, що GBL створює середовище з низьким рівнем тривожності та високою мотивацією, що допомагає долати афективні бар'єри, які часто виникають при знайомстві з новим поняттям, темою. Набули поширення ігри з використанням різних

онлайн-платформ. Наприклад, при вивченні теми «Розпізнаємо прикметники» (2 клас) урок будується за наступними станціями: Станція 1 – *Онлайн: Wordwall* – гра «Знайди прикметники» Станція 2 – *З учителем*: міні-обговорення, приклади з тексту Станція 3 – *Творча*: придумай речення з прикметниками і запиши. Для створення усного опису предмета за опорними словами із використанням цифрових інструментів (2 клас) учні із задоволенням працюють на платформі Google Jamboard. Вони разом з учителем заповнюють «хмару слів» (кольори, розмір, матеріал, частини, характер) до іграшкового ведмедика [78].

Тому вчитель, проводячи уроки словесності з молодшими школярами має враховувати можливості у використанні мобільних пристроїв для виконання творчих завдань у розвитку зв'язного мовлення, а, отже, підтримати інтерес молодшого школяра до навчання, не допустити виникнення тривоги чи невпевненості у власних силах.

Як зазначав Конфуцій: «Учитель і учень зростають разом». Ігрові форми навчання сприяють розвитку не лише дітей, а й самого педагога.

Отже, усе вищесказане дає підстави стверджувати, що гра є необхідним елементом навчально-виховного процесу, оскільки вона активізує мислення учнів, урізноманітнює перебіг уроків і створює відчуття рівноправної участі кожного. Саме в грі дитина мислить, діє, експериментує, моделює людські стосунки, бере на себе різні ролі — організатора, виконавця, творця, має змогу проявити свої здібності, життєву позицію, а, отже, розвивати зв'язне мовлення.

Висновки до першого розділу

1. Аналіз наукової літератури та нормативно-правової бази з досліджуваної проблеми дає підстави стверджувати, що актуальним питання навчання української мови є розвиток зв'язного мовлення молодших школярів, ефективна реалізація якого забезпечується через використання

ігрових технологій. Проблемі розвитку зв'язного мовлення присвячено праці В.Бадер, Л.Варзацька, М.Вашуленко, С.Дорошенко, М.Пентилюк, Н.Сіранчук та ін. Неблизьке значення у працях лінгводидактів, психолінгвістів і методистів приділялось комунікативному розвитку особистості, вмінню спілкуватися і висловлювати свої думки. Обгрунтовано, що зв'язне мовлення – «це побудова висловлювання, логічний виклад певної думки, яка послідовно чи паралельно розгортається у її підтекстах». це не лише правильність вимови чи граматики, а й здатність логічно, послідовно та виразно викладати думки, що створює умови для подальшого навчання й соціалізації особистості. І все ж і на сьогоднішній день проблема розвитку мовлення залишається актуальною

2. Аналіз дидактичного забезпечення розвитку зв'язного мовлення на уроках української мови в початковій школі дає підстави стверджувати, що побудова сучасного мовно-мовленнєвого шкільного курсу сприяє активному, динамічному формуванню мовленнєвої особистості, її успішному інтегруванню в суспільне середовище. Спостерігаються тенденції, з одного боку, до подальшого поглиблення методики мовленнєвого розвитку учнів на уроках розвитку зв'язного мовлення, а, з другого, до забезпечення розвитку мовленнєвих здібностей учнів під час вивчення української мови у початковій школі. Сучасні програми і підручники засвідчують значні можливості реалізації змістової лінії «взаємодіємо усно» для розвитку зв'язного мовлення особистості молодшого школяра. Виявлено, що завдання, які вміщено у підручниках осягають ігровий характер, що у свою чергу створює ситуацію успіху в оволодінні молодшими школярами навчальних умінь і навичок мовленнєвої діяльності.

3. Ігрові технології характеризуються значними можливостями у розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. Під час гри виникає особиста зацікавленість, розвивається творчий потенціал школяра, формується вміння вправно використовувати мовні засоби у різних мовленнєвих ситуаціях. Використання ігрових технологій у розвитку

зв'язного мовлення сприяє збагаченню словникового запасу, формуванню граматично правильного мовлення, розвитку монологічного та діалогічного мовлення. Рольові ігри, театралізації казок, інсценування віршів стимулюють дітей до побудови логічних висловлювань і вчать їх вести конструктивний діалог.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ УРОЧНОГО ПРОЦЕСУ

2.1 Емпіричне дослідження використання ігрових технологій для розвитку зв'язного мовлення молодших школярів на уроках словесності

У сучасній початковій школі важливим завданням є формування в учнів позитивного ставлення до навчання, розвиток їх мовленнєвих умінь і навичок, зацікавленості до уроків української мови.

Одним із найефективніших засобів у досягненні окреслених завдань є використання ігрових технологій, які відповідають віковим особливостям учнів, створюють позитивну атмосферу на уроці та забезпечують практичне застосування набутих знань.

Аналіз сучасного стану мовлення молодших школярів свідчить, що більшість із них у своїй мовленнєвій діяльності рідко будують емоційні, багаті на виражальні засоби висловлювання. В основному усне і писемне мовлення учнів початкових класів містить велику кількість помилок, зумовлених діалектним оточенням, недоліками у навчанні мови, а також загальною невисокою мовленнєвою культурою.

З метою виявлення реального стану використання ігрових технологій на уроках словесності нами було проведено дослідження щодо виявлення ефективності впливу ігрових технологій на рівень мовленнєвих умінь учнів.

У контексті дослідження передбачалось:

1. З'ясувати ставлення вчителів до використання ігрових технологій на уроці словесності.
2. Виявити ставлення школярів до використання ігрових технологій в освітньому процесі.
3. Дослідити важливість ігрових технологій у мовленнєвому розвитку школярів.

4. Запропонувати систему ігрових технологій у навчальні української мови;

Констатувальний етап експерименту здійснювався за наступними напрямками: 1) визначення рівня розвитку мовлення учнів; 2) з'ясування факторів, які мають вплив на процес розвитку зв'язного мовлення учнів; 3) вивчення стану залучення учнів початкової школи до ігрової діяльності.

У процесі констатувального експерименту дослідження було виявлено три рівні організації ігрової діяльності молодших школярів на уроках української мови: високий, середній і низький.

Високий рівень організації ігрової діяльності. Учні цього рівня завжди з інтересом виконують ігрові завдання на уроках української мови, активно беруть участь у створенні мовних ситуацій, у комунікативній взаємодії. Вони постійно виявляють зацікавленість у таких видах діяльності, чекають на гру з нетерпінням, радіють новим завданням, охоче розповідають про улюблені мовні ігри та пояснюють, чому вони їм подобаються. Такі учні виявляють творчість, ініціативу й бажання вдосконалювати своє мовлення.

Середній рівень організації ігрової діяльності. Учні цього рівня проявляють вибірковий інтерес до ігрової діяльності — їм подобаються лише окремі ігри, залежно від змісту та складності. Вони можуть брати участь в іграх, але не завжди з однаковим захопленням. Їхня активність у грі залежить від теми уроку, умов проведення та підтримки вчителя. Часто учні прагнуть брати участь у грі, якщо вона має змагальний або творчий характер, але не завжди доводять завдання до кінця.

Низький рівень організації ігрової діяльності. На цьому рівні учні виявляють байдужість до мовних ігор, не виявляють бажання виконувати ігрові завдання з української мови, не проявляють активності під час групових чи індивідуальних ігор. Їм складно зорієнтуватися у нових мовних поняттях під час гри, часто бракує знань і навичок, щоб ефективно виконувати завдання. Такі діти рідко згадують чи називають ігри, які їм сподобалися, і потребують додаткової мотивації з боку вчителя.

Сутність роботи та вимоги до дослідження реального стану проблеми зумовили обрання методів та методичних прийомів експериментально-пошукової роботи на поточному етапі: аналіз навчальних планів, програм початкової школи, опрацювання педагогічної практики використання ігрових технологій з метою розвитку когерентної мовленнєвої діяльності учнів, метод включеного спостереження, методи опитування (анкетування, бесіда).

Дослідження проводилося у Лопушнянському ліцеї, Берегометській селищній ради, Вижницького району, Чернівецької області у якому взяло участь 10 учителів початкової школи і 53 учня 3-4 класів.

Для того, щоб дослідити стан використання ігрових технологій для розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи нами було проведено констатувальні зрізи. Крім того, для визначення можливостей освітнього процесу з формування мовлення учнів початкових класів проведено дослідження програм і підручників з української мови, літературного читання. Його висновки підтвердили, що програма і підручники спрямовують учителів на розвиток мовлення учнів, накопичення їхнього лексичного запасу, розвиток комунікативних умінь.

Практична реалізація використання ігрових технологій для розвитку зв'язного мовлення передбачає особливу увагу до ролі і позиції вчителя у даному процесі. На етапі констатувального етапу експерименту з'ясовувалась готовність учителів та їхня мотивація до проведення роботи з розвитку мовлення з використанням ігрових технологій. Вчителям було запропоновано анкету, яка була спрямована на визначення активності використання ігрових технологій на уроках словесності, педагогічних концепцій розвитку зв'язного мовлення.

Анкети для вчителів містили такі запитання:

1. Яку кількість годин Ви приділили підвищенню кваліфікації/самоосвіті (курси, вебінари) за останні 2 роки, що стосувалися використанню ігрових технологій або розвитку мовлення?

2. Наскільки часто Ви використовуєте ігрові технології (дидактичні ігри, ігрові прийоми, гейміфікацію) на уроках?
3. Оцініть свій рівень володіння методами використання ігрових технологій (від 1 до 5, де 1 – низький, 5 – високий);
4. Для яких цілей Ви найчастіше використовуєте ігрові технології?
5. Яких знань Вам не вистачає для ефективнішого впровадження ігрових технологій?
6. Наскільки Ви знайомі з основними педагогічними концепціями розвитку зв'язного мовлення у початковій школі?
7. Які види робіт для розвитку зв'язного мовлення Ви вважаєте найбільш ефективними?
8. Оцініть, наскільки успішно Вам вдається поєднувати методи розвитку зв'язного мовлення з ігровими технологіями (від 1 до 5, де 1 – важко поєднувати, 5 – легко та ефективно поєднувати);
9. З якими труднощами Ви найчастіше зустрічаєтесь під час формування зв'язного мовлення учнів?

У процесі дослідження з'ясовано на важливих закономірностях розвитку окресленої проблеми, а саме аналіз отриманих результатів засвідчив, що значна частина вчителів розуміє важливість даної проблеми й надає перевагу ігровим технологіям як засобу розвитку зв'язного мовлення. Відповіді вчителів вказують на те, що всі вони використовують засоби ігрових технологій, однак не всі з них мають достатню теоретичну і методичну підготовку для цього (табл. 1).

Таблиця 1

Використання ігрових технологій вчителями

Критерії	Кількість вчителів, які дали позитивні результати
Регулярно	55%
Системно	15%

За результатами дослідження бачимо, що переважає педагогів, які регулярно проходять короткотривале підвищення кваліфікації.

На запитання «Наскільки часто Ви використовуєте ігрові технології?» 55% вчителів зазначили, що використовують ігри регулярно, проте 15% зазначили, що застосовують їх системно. Отримані результати засвідчують, що ігри найчастіше інтегруються як окремі прийоми, а не як наскрізна технологія. Вчителі надають перевагу ігровим технологіям як засобу стимулювання навчання, позитивної мотивації, впливу на особистість. Саме з використанням ігрових технологій у школярів формується вміння зв'язно і логічно висловлювати свої думки, включатися у діалог та обгрутовувати міркування.

На скільки часто Ви використовуєте ігрові технології?

Рис 2.1. Наскільки часто використовуються ігрові технології

Щодо питання «для яких цілей Ви найчастіше використовуєте ігри?» то більшість вчителів використовують ігри переважно для закріплення (80%) та мотивації навчального матеріалу (75%). Це підтверджує тенденцію, що гра сприймається як фінальний етап уроку або емоційна розрядка, а не як основна технологія для вивчення нового матеріалу чи формування складних мовленнєвих структур.

Для яких цілей Ви найчастіше використовуєте ігри?

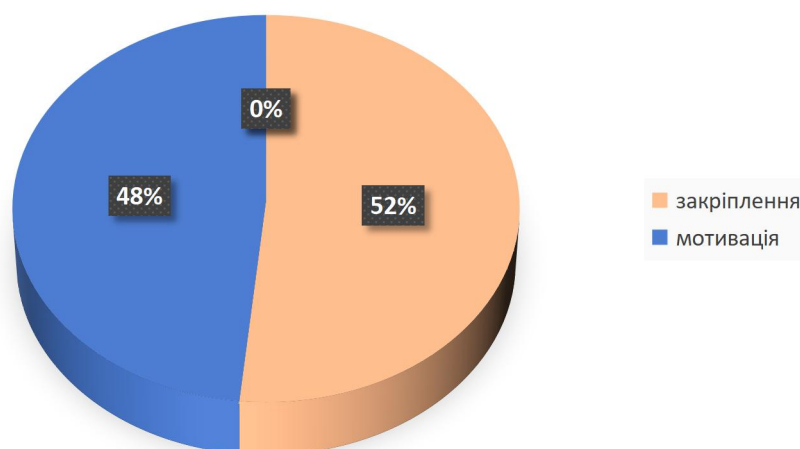

Рис 2.1. Для яких цілей найчастіше використовуються ігри

Проведене анкетування серед 10 вчителів початкових класів засвідчило, що педагогічний колектив є досвідченим та мотивованим до використання інновацій, зокрема ігрових технологій. Однак, дослідження показало низку системних прогалин та методичних викликів, які потребують цільової корекції.

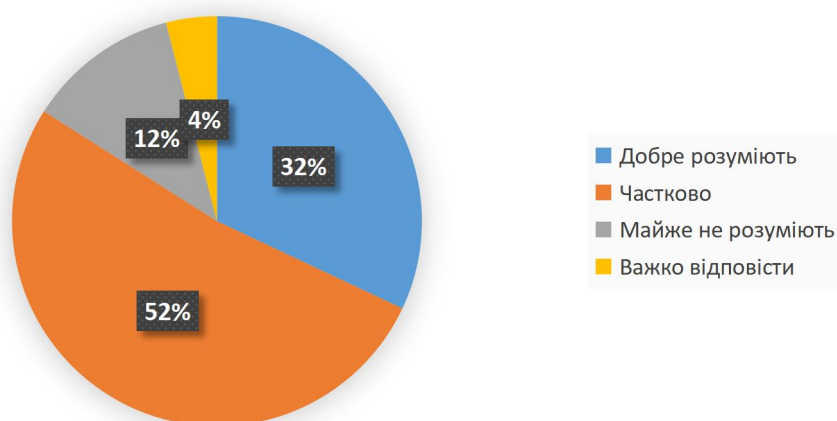
Для того, щоб зрозуміти чи надають перевагу вчителі ігровим технологіям у мовленнєвому розвитку школярів нами було запропоновано наступні питання:

Показник	Результати
Чи розумієте ви що таке ігрові технології?	Добре розуміють – 32% Частково – 52% Майже не розуміють – 12% Важко відповісти – 4%
Які ігрові технології ви можете назвати?	Дидактичні ігри – найчастіше; 90% сюжетно-рольові – рідко; 40 % онлайн-ігри – окремі; частина плутає з фізкультхвилинками 20%
Яким ігровим технологіям ви надаєте перевагу?	Перевага простим дидактичним іграм; 80 % сучасні цифрові ігри – мало; 20 % бракує знань щодо впровадження 72 %
Чи часто ви використовуєте ігрові технології на уроці?	Регулярно – 20% Час від часу – 60% Рідко – 16% Не використовують – 4%

Чи помічаєте ефективність навчання при використанні ігрових технологій?	Значний ефект – 20% Частковий – 48% Важко оцінити – 24% Не помічають – 8%
Чи задовольняють ігрові технології ваші потреби?	Так – 72% Частково – 24% Ні – 4%
Ігрові технології — це більше розвага чи потреба?	Потреба – 68% І те, і те – 26% Розвага – 6%
Чи зростає ефективність розвитку мовлення?	Так – 82% Частково – 14% Ні – 4%

За результатами анкетування ми отримали наступні відповіді. Серед учителів початкових класів, які брали участь в експерименті було виявлено, що рівень розуміння сутності ігрових технологій залишається недостатньо високим. Лише близько третини опитаних учителів (приблизно 32%) зазначили, що добре розуміють, що таке ігрові технології. Більшість педагогів (52%) — понад половина відповіли, що мають лише часткове уявлення про цей термін, а окремі респонденти зізналися, що майже не володіють знаннями щодо його змісту (12%). У коментарях учителі часто зазначали, що для них це «певні ігри» або «прийоми для зацікавлення дітей», але точного визначення вони не називали.

Чи розумієте ви, що таке ігрові технології?

Під час анкетування з'ясувалося, що перелік ігрових технологій, які можуть назвати вчителі, є досить обмеженим. Найчастіше вони згадували лише традиційні дидактичні ігри (90 %), що використовуються у початковій

школі вже багато років. Лише частина опитаних змогла назвати інтерактивні онлайн-ігри чи сюжетно-рольові технології. Окрема частина педагогів (20%), відзначали, що плутають ігрові технології з фізкультхвилинками або рухливими вправами, що свідчить про недостатню методичну обізнаність. Щодо того, яким видам ігор учителі надають перевагу, більшість респондентів (%), зосереджується на найпростіших ігрових формах — переважно коротких дидактичних завданнях або елементах гри, які не потребують додаткової підготовки. Окремі педагоги (20%) відзначили, що використовують ігри з цифровими технологіями або комплексні сюжетно-рольові моделі. Значна частина вчителів (72%) пояснює це браком часу, необхідного для підготовки ігрових завдань, а також недостатньою кількістю знань про те, як саме їх правильно організовувати.

У процесі дослідження ми побачили, що частота використання ігрових технологій на уроках також є нерівномірною. Лише незначна частина педагогів (20%) застосовує такі технології регулярно. Більшість (60 %), використовує ігри час від часу — переважно для «розрядки» або зміни виду діяльності, а не як повноцінний метод навчання. Окремі вчителі зазначили, що уникають ігор, так як не впевнені, чи правильно їх проводять, в іншому випадку вважають гру «несерйозною» формою роботи на уроці.

Однак, значна частина педагогів все ж відзначила, що помічають певний позитивний вплив гри на навчання (40 %), кількість учителів вказала про значне підвищення ефективності роботи на уроках української мови. Серед респондентів були й такі, які висловили сумнів або зазначили, що їм важко оцінити якість навчальної діяльності з використанням ігрових технологій, оскільки вони не мають достатнього досвіду систематичного використання таких технологій. Підсумовуючи вищезазначене констатуємо, що все-таки учителі надавали перевагу ігровим технологіям, однак не були впевнені, наскільки гра впливає на засвоєння навчального матеріалу.

Щодо питання, чи є ігрові технології розвагою чи реальною потребою, більшість педагогів висловилися на користь їх важливості. Зокрема, 68%

учителів зазначили, що вважають ігрові технології необхідним елементом сучасного уроку, оскільки вони сприяють активізації уваги учнів, підвищують мотивацію та створюють сприятливі умови для засвоєння навчального матеріалу. Водночас 26% респондентів обрали варіант, що ігрові технології поєднують у собі і розважальний, і навчальний компонент, підкреслюючи, що ігрові методи роблять уроки цікавішими, але потребують чіткої організації. Лише 6% опитаних вважають ігрові технології переважно розвагою, яка не завжди сприяє ефективності навчання.

Щодо питання, чи зростає ефективність розвитку зв'язного мовлення учнів завдяки використанню ігрових технологій, педагоги також продемонстрували загалом позитивне ставлення. За їхніми відповідями, 82% учителів переконані, що ігрові методи дійсно підвищують ефективність розвитку мовлення, оскільки учні стають активнішими, із більшим задоволенням виконують мовленнєві завдання та охочіше висловлюються. Ще 14% респондентів вважають, що позитивний вплив є, але він проявляється частково і залежить від того, наскільки вдало підібрана гра та чи відповідає вона навчальній меті. Лише 4% учителів не відзначили суттєвого впливу ігрових технологій на розвиток зв'язного мовлення школярів.

Отже, результати констатувального експерименту свідчать про те, що рівень володіння та розуміння ігрових технологій серед учителів початкової школи є недостатнім. Багато педагогів потребують додаткових знань щодо сутності, видів і можливостей ігрових технологій. Обмежене застосування та непевність у їхній ефективності підтверджують потребу у проведенні методичних семінарів, тренінгів і практичних занять, які допоможуть учителям впевненіше та цілеспрямованіше впроваджувати ігрові методи у навчальний процес.

Крім того нами було проведено анкетування серед учнів 3-го класу з метою виявлення інтересу школярів до ігрових технологій.

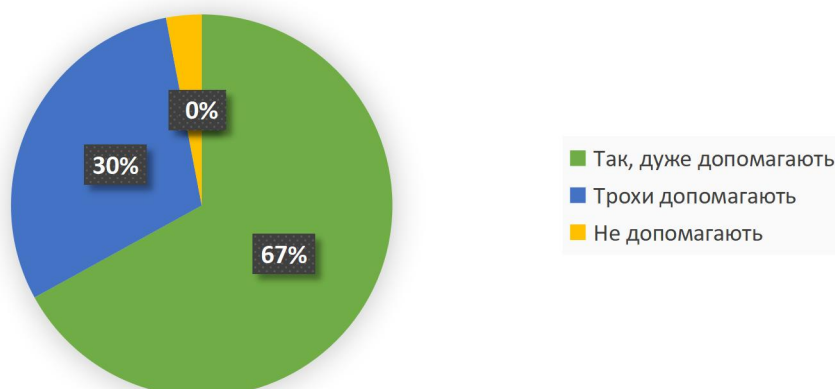
Учням було запропоновано питання наступного змісту:

1. Чи подобається тобі, коли на уроках ми використовуємо ігри?
2. Чи допомагають тобі ігри краще розповідати про щось?
3. Коли ми граємо, чи стає тобі легше підібрати нові, цікаві слова?
4. Яка гра тобі допомагає навчитися формулювати думку, висловлюватися?
5. Як ти почуваєшся, коли відповідаєш біля дошки після того, як ми пограли?
6. Чи цікавіше тобі виконувати завдання, якщо вони мають ігрові елементи (наприклад, бали, медалі, змагання)?
7. Як ти вважаєш, чи варто частіше грати в ігри, щоб навчитися гарно і зв'язно говорити?

На основі аналізу отриманих відповідей було з'ясовано, що учні 3-го класу мають надзвичайно високу мотивацію та позитивне ставлення до ігрових технологій (87% дуже подобається). Змагальний елемент є потужним стимулом для більшості (80%), що підтверджує ефективність елементів гри для підвищення залученості учнів до освітнього процесу.

Дві третини учнів свідомо відчувають, що ігри є ефективним засобом для складання зв'язних розповідей. Більше половини також підтверджують, що в ігровій формі їм легше запам'ятовувати нові слова. Це свідчить про високу суб'єктивну ефективність ігор, що підтримує висновки вчителів про необхідність роботи з лексиною.

Чи допомагають тобі ігри краще розповідати?

Серед різновиду ігрових технологій молодші школярі найбільше виділяють рольові ігри (47%) як найефективніші для мовленнєвого розвитку. Як бачимо, використання ігрових технологій є важливим у роботі вчителя, оскільки підтримується інтерес до навчання, у грі школярі розвивються вільно і гармонійно. Результати нашого дослідження доводять, що абсолютна більшість (70%) учнів відчуває підвищення впевненості після гри і вважає, що їм легше говорити біля дошки. Це доводить, що ігрові технології є потужним засобом для зниження мовленнєвої тривожності у молодших школярів.

У ході констатувального експерименту також було проведено опитування серед учнів 4 класу з метою з'ясування їхнього ставлення до уроків української мови, особливостей сприйняття ігрових технологій та їх впливу на розвиток зв'язного мовлення. У дослідженні взяли участь 28 четвертокласників. За результати опитування ми отримали наступні відповіді: (%)

питання	результат		
Чи любите ви уроки української мови?	Так – 78%	Іноді – 18%	Ні – 4%
Які види роботи вам найлегше виконувати?	Творчі роботи – 46%	Мовні ігри – 32%	Вправи з підручника – 7%
Чи використовує учитель ігрові технології?	Так – 85%	Іноді – 15%	Ні – 0%
Які ігрові технології вам подобаються?	Мовні ігри – 50%	Онлайн-ігри – 30%	Рольові ігри – 20%
Яким іграм ви надаєте перевагу?	Сюжетно-рольові - 38%	Спортивні- 20%	Онлайн – 8%
Як ви працюєте під час ігор?	Дуже активно – 55%	Активно – 35%	Пасивно – 10%

Отримані результати засвідчили, що більшості учням (78%) подобаються уроки української мови, а саме виконувати завдання на складання речень, творчі вправи та робота в парах. Найлегше виконувати учням ігрові та творчі завдання, що пов'язані з добором слів, складанням текстів за малюнками чи виконанням коротких мовних ігор.

Отже, під час опитування школярів було з'ясовано, що вчителі дійсно використовують на уроках української мови різні ігрові технології, хоча учні сприймають їх по-різному. Найбільше їм подобаються мовні ігри «Добери слово», «Склади речення», «Упорядкуй текст», а також рольові міні-інсценізації, командні змагання та інтерактивні онлайн-ігри. Крім того частина школярів зазначила, що вони люблять ігри, де потрібно працювати з картками або виконувати завдання на швидкість.

На питання яким урокам словесності вони надають перевагу: з використанням ігрових технологій чи без них більшість четвертокласників відповіли ствердно. Діти пояснювали, що під час гри вони краще розуміють матеріал, легше запам'ятовують нові слова та правила, а сам урок стає цікавішим та проходить динамічно. Крім того учні зазначили, що ігри допомагають їм упевненіше висловлювати власні думки, будувати зв'язні висловлювання та створювати тексти. Окремі школярів зазначили, що гра дає можливість висловитися кожному, а не лише тим, хто зазвичай активний на уроках. У ході експерименту також було з'ясовано, яким іграм діти надають перевагу. Учні частіше обирають командні та мовні ігри, де є елемент змагання. Учитель, у свою чергу, частіше використовує дидактичні ігри та роботу з картками. Така різниця свідчить про те, що учні прагнуть більше динамічних і рухливих форм роботи, тоді як учителю зручні більш структуровані ігрові завдання. Цікавими виявилися думки учнів щодо того, що являють собою ігрові технології — розвага чи реальна потреба. Більшість четвертокласників вважає, що ігрові методи — це не лише розвага, а й «спосіб легше навчатися» або «робити уроки цікавішими». Діти підкреслювали, що гра дозволяє краще орієнтуватися у вправах, забезпечує командну роботу та створює ситуацію успіху. Таким чином, результати констатувального експерименту свідчать про позитивне ставлення учнів 4 класу до застосування ігрових технологій на уроках української мови. Ігри сприяють підвищенню інтересу, активності та впевненості учнів у своїх

знаннях, полегшують процес розвитку зв'язного мовлення та роблять навчання цікавим та результативним.

Результати анкетування свідчать про те, що ігрові технології є оптимальним і високомотивованим засобом навчання для учнів 3-4-го класу. Школярі демонструють переважну зацікавленість у грі та змагальних елементах, що є потужним ресурсом для вчителя.

2.2. Організація словесних ігор у розвитку зв'язного мовлення молодших школярів

Особливого значення у процесі сприймання та усвідомлення нової навчальної інформації молодшими школярами набувають словесні ігри. Словесні ігри змушують дітей оперувати уявленнями, мислити про речі, з якими на той час вони не діють, використовувати набуті знання у нових ситуаціях і зв'язках. Серед словесних ігор провідне місце займає робота з прислів'ями. Сьогодні у початковій школі використовуються різні варіанти роботи над прислів'ями:

- як ви розумієте прислів'я;
- прослухайте прислів'я і визначте, про яку якість людини у них йдеться (Свій розум май і людей питай);
- гра «Збери прислів'я»: учні поділяються на групи. Кожній групі видаються картки зі словами одного прислів'я. Учні кожної групи повинні вишикуватися у такому порядку. В якому в прислів'ї стоять слова. Решту читає прислів'я і пояснює його зміст (Не спіши язиком, а квапся ділом);
- вставити в прислів'я одне з двох слів – правда чи брехня (Правда суду не боїться. Брехнею недалеко заїдеш).
- «Додай слово» (наприклад: Не заживає рана від лихого ...).

- «Роз'єднай слова». Роз'єднавши слова, прочитай народний вислів (наприклад: Скромних скрізь поважають).
- «Знайди пару». Знайди кінцівку прислів'я у правій колонці і пронумеруй відповідно рядки [17].

1.	Менше обіцяй		і буде тобі скрізь гладенько.
2.	Добре роби		добре й буде.
3.	Кажи правду		більше роби.
4.	Шануй батька й неньку		буде честь і шана.

Прислів'я та приказки є ефективним дидактичним засобом впливу на процес засвоєння етичних норм молодшими школярами в контексті вивчення української мови. Значущість малих жанрів фольклору, які розміщені у підручниках має універсальний культурний вимір, що підтверджується їхнім міжнародним визнанням. Зокрема, у східних культурах вони розглядаються як «квіти мови», у давньогрецькій традиції — як «домінантна думка», а в західноєвропейській (англійській, французькій та італійській) — як «плоди досвіду», що підкреслює їхню гносеологічну функцію. Для українського етносу прислів'я і приказки набувають статусу «золотих зерен народної мудрості». Це обумовлено тим, що вони концентрують у собі національно-специфічні морально-етичні норми, відображають глибинну життєву філософію та аксіологічні пріоритети, притаманні українській ментальності. Таким чином, вони виступають як цілісний носій етнічної моральної спадщини [62, с.15].

Прислів'я та приказки це потужний засіб соціалізації та морально-етичного виховання особистості дитини молодшого шкільного віку. Їхній високий виховний потенціал детермінований специфікою їхньої структури і лінгвістичних характеристик, а саме: лаконічною формою, емоційною насиченістю, образністю, яскравістю та доступністю для когнітивного сприйняття. Ці фольклорні одиниці виконують ключову дидактичну функцію,

сприяючи засвоєнню морально-етичних норм та формуванню навичок культурної поведінки. Вони у концентрованій та адаптованій формі забезпечують трансляцію аксіологічних орієнтирів, необхідних для розвитку таких особистісних якостей, як ввічливість, скромність, стриманість, відповідальність, шанобливе ставлення до батьків та повага до оточуючих. Крім того, аналіз та інтерпретація прислів'їв і приказок стимулює розвиток вищих когнітивних функцій, зокрема критичного мислення [60].

Педагогам необхідно враховувати когнітивні особливості молодших школярів, які часто не дозволяють їм адекватно інтерпретувати прихований зміст прислів'їв та приказок. Ці малі фольклорні форми характеризуються алегоричністю, де пряме значення вислову. Наприклад, «Не сунь носа до чужого проса», «Як посолиш, так і їстимеш», «На злодієві шапка горить». Це є однією з причин несформованості в молодших школярів уміння бачити в прислів'ї або приказці етичну норму, правило, настанову і використовувати їх як зразок етичної поведінки.

Щоб навчити учнів усвідомлювати ідею прислів'я чи приказки, педагогу не слід обмежуватись одним запитанням: «Що означає це прислів'я?». Необхідно пропонувати учням запитання такого типу:

- Про яку людину говорять: «Крутиться, як білка в колесі», «Тремтить, як осиковий листок»?
- У якій ситуації говоримо: «Менше обіцяй – більше роби», «Не сунь носа до чужого проса», «Хто спішить, той людей смішить»?
- Про яке правило поведінки нагадують нам такі прислів'я: «З людьми говори ввічливо», «Коли не звуть – у гості не йдуть», «Слова щирого вітання дорожчі за частування», «Кожній речі своє місце?»
- Про яку рису людини говориться у таких прислів'ях: «Від самого початку думай, який буде кінець», «Вчасна поміч – як дощ у засуху», «Помиляйся, але признавайся», «Під лежачий камінь вода не тече»?
- Від чого застерігають такі прислів'я: «З ким поведешся, того

наберешся», «Довіряй, але і перевіряй», «З добрим дружись, а лихих стережись»? [60].

Прислів'я гармоніюють у контекст багатьох тем уроків словесності з метою створення проблемної ситуації та мотивації школярів до нового поняття/проблеми. Учні читають записані на дошці прислів'я (Знання людині, що крила пташині; мудрим ніхто не родився, а навчився; вчення світ, а невчення – тьма; наука в ліс не веде, а з лісу виводить), після чого вчитель пропонує їм такі питання:

- Як ви розумієте ці прислів'я?
- Хто з вас знає ще якісь прислів'я про навчання?

У процесі обговорення/розмірковування учасники освітнього процесу доходять висновку, що навчання – це фундаментальна необхідність для кожної людини. Тільки навчена особа, яка застосовує свої знання, може досягти певного успіху в житті. А ледача людина нічого не досягне, ніхто її навіть і не помітить. Дану розмову можна доповнити наступним питанням: А хто з вас знає, коли на Землі з'явилися перші школи і чого в них навчали? Саме таке логічне обговорення змісту прислів'їв дає можливість кожному учню долучитися до діалогу, дібрати влучні слова для висловлювання, а, отже, набутти комунікативних навичок,

Аналіз змісту підручника «Українська мова» 3 клас (автор М. Захарійчук) [40] засвідчує, що використання прислів'їв у процесі вивчення нового матеріалу є можливим і в контексті різних тем:

Тема: Частини мови. Іменник, прикметник, дієслово Вправи 136–137 (стор. 57). Використано кілька прислів'їв про дружбу: «Маленька праця краща за велике безділля», «Дружба та братство — найбільше багатство», «Дерево міцне корінням, а людина — друзями» тощо. Учні визначають частини мови (іменники, прикметники), протилежні за значенням слова.

Тема: Прикметник і його узгодження з іменником Вправа 207 (стор. 84)

«Прочитай прислів'я, розкриваючи дужки. Узгоджуй, де треба, прикметник з іменником у роді». Використано прислів'я:

- «(Добрий) пряжа на скіпку напряде.»
- «(Гіркий) робота, а (солодкий) хліб.»
- «(Маленький) праця краща за (великий) безділля.»
- «(Добрий) початок — половина діла.»
- «Хто (добрий) серце має, той усе здолає.»

Тема: Усна народна творчість (4 клас; українська мова авт. О. Савченко, І. Красуцька) [91]. У тексті Софії Греци «Наші джерела» зазначено: «І пісня, і казка, приказка й прислів'я — неминуче повертають нас до цілющих джерел землі...». Під час роботи учні вчаться розпізнають жанри народної творчості, серед них — прислів'я, обговорюється роль прислів'їв у передачі народної мудрості. Мета запропонованих завдань — пояснити школярам значення прислів'їв як носіїв моральних цінностей.

При вивченні теми: Народна мудрість у прислів'ях (стор. 45) (4 клас) школярі вправляються у безпосередній роботі над прислів'ями:

Вправа: «І з малої хмари буває сильний дощ» (польське прислів'я). «Око бачить далеко, а розум ще далі». «Учитись — однаково, що гребти проти течії: тільки перестав — і тебе понесло назад».

Завдання для учнів: Знайти й пояснити значення прислів'їв; зібрати додаткові прислів'я про ставлення до знань, природи, людей; обговорити, як прислів'я відображають досвід і спостереження народу; створити ілюстрації до прислів'їв; вивчити кілька прислів'їв напам'ять і використовувати у власному мовленні.

Мета: розвивати вміння тлумачити зміст прислів'їв; формувати мовну й етичну компетентність; розуміти символіку й образність народної мови.

Тема: Богині слов'янської міфології — «Дана й Лада» (4 клас, ст.24)

Наприкінці тексту подано прислів'я: «Не треба й клад, якщо у сім'ї лад.»

Робота з прислів'ям:

- Учні визначають смисловий зв'язок між текстом і прислів'ям.

- Обговорюють, що означає вислів, як він узагальнює народну мудрість про родинну злагоду.
- Використовують прислів'я у власному висловлюванні (усно чи письмово).
- Завдання спрямоване на розвиток ціннісного ставлення до родини, єдності, миру [91].

Крім роботи з прислів'ями актуальними на сучасному етапі є словесні ігри, з використанням цифрових технологій, які забезпечують підвищення пізнавальної активності здобувачів освіти та сприяють глибшому засвоєнню мовного матеріалу шляхом інтерактивної взаємодії. Завдяки цифровим платформам словесні ігри набувають нових форм, що поєднують традиційні мовні практики з мультимедійними елементами, дозволяють організовувати колективну творчу діяльність, оперативний зворотний зв'язок і різнорівневу диференціацію завдань. Такі інструменти не лише урізноманітнюють навчальний процес, а й формують у здобувачів освіти цифрову грамотність, розвивають критичне мислення та зацікавленість у вивченні культурної спадщини через сучасні технологічні засоби.

Так, на етапі ознайомлення з новою темою або під час закріплення навчального матеріалу можуть бути використані інтерактивні словесні ігри, адаптовані до вікових особливостей молодших школярів. Наприклад, під час вивчення теми «Будова слова» у 2 класі [39] учитель може застосувати цифрову гру типу «Знайди споріднені слова» на платформі LearningApps. Учням пропонується набір слів, а вони, перетягуючи їх на екран, мають знайти ті, що утворені від спільної основи. Метою такої діяльності є формування уміння розпізнавати споріднені слова, розвиток мовної інтуїції та закріплення базових способів словотвору.

Під час вивчення теми «Речення» у 3 класі [40] ефективною є гра «Склади правильне речення» на інтерактивній дошці Padlet або Jamboard. Учні отримують набір слів у довільному порядку та повинні скласти з них смислово й граматично правильне речення, наприклад: *«На лузі розквітли*

яскраві квіти», *«Діти охоче читають цікаві книжки»*. Завдання спрямоване на формування уміння встановлювати правильний порядок слів у реченні, розвиток логічного мислення та удосконалення навичок читання.

На уроках розвитку мовлення учні 4 класу можуть створювати короткі мультимедійні мінісюжети за допомогою простої дитячої відеоплатформи (Clipchamp або стандартні засоби планшета). Наприклад, у грі «Поясни прислів'я» дітям пропонується записати коротке відео, у якому вони пояснюють зміст прислів'я *«Добре вчитися – багато знати»* або *«Хто працює – той і їсть»*. Така діяльність розвиває вміння будувати монолог, пояснювати значення висловів, використовувати виражальні мовленнєві засоби та застосовувати цифрові інструменти для створення власного навчального продукту.

Особливо цікавою для молодших школярів є гра «Асоціативна хмаринка», яка може бути використана під час роботи з вивчення нових слів, тематичного словника або художнього тексту з підручника. На платформі Mentimeter учитель пропонує ключове слово (наприклад: *дружба, школа, зима, казка*), а учні за допомогою смартфонів або шкільних планшетів надсилають свої асоціації. Результат формується у вигляді хмаринки слів, яка стає основою для подальшої бесіди або письмового завдання. Мета – розвивати словниковий запас, вміння добирати слова за змістом, стимулювати творче мислення та створювати емоційно-позитивний навчальний простір.

Таким чином, використання словесних ігор у процесі навчання молодших школярів є важливим засобом стимулювання мисленнєвої діяльності учнів, сприяють розвитку мовлення, викликають позитивні емоції в школярів у процесі навчання та мають ключове значення для становлення та вдосконалення критичного мислення молодших школярів.

2.3. Система ігрових технологій для розвитку зв'язного мовлення молодших школярів на уроках словесності

У сучасній лінгводидактиці варто виділити ігрові завдання, що забезпечуть творчий мовленнєвий розвиток на уроках української мови, адже вони викликатимуть цікавість, природнє бажання учнів висловитися, брати участь в обговореннях. Як засвідчують результати емпіричного дослідження уроки, на яких використовуються ігрові технології проходять динамічно, кожен учень залучений до виконання різного роду завдань, а, отже, у нього зникає тривожність, натомість формується впевненість у свої сили та забезпечується якісний результат.

Слушними, на нашу думку, є міркування О.Мироненко, яка зазначає, що педагог, як «творча особистість повинен інтегрувати умови спілкування з мовною ситуацією, обирати мовні засоби відповідно до ролі мовця, розвивати свої мовно-мовленєві компетентності та розвивати їх в умовах компетентнісної освіти» [66, с.251]. Для забезпечення ефективного результату навчання розвитку зв'язного мовлення молодших школярів варто дотримуватися певної системи у використанні ігрових технологій, які потребують педагогічної майстерності вчителя. Знання мовної системи, розуміння її норм і вміння творчо використовувати мовний матеріал дозволяє учителю створювати ігрову атмосферу на уроці, використовуючи різноманітні ігрові ситуації та прийоми, які мотивують учнів до активної участі в освітньому процесі.

Зазначимо, що система ігрових технологій у початкових класах – це цілісна педагогічна система, що інтегрує методи, форми та засоби навчання на основі гри. Вона включає декілька взаємопов'язаних компонентів:

- Мета – стимулювання пізнавальної активності та формування позитивного ставлення до навчання.
- Зміст – навчальний матеріал, адаптований до ігрових форм подачі.

- Процес – організація ігрових ситуацій, ролей, правил, етапів гри.
- Результат – розвиток уваги, пам'яті, мислення, комунікативних навичок та емоційного інтелекту [44].

Крім того, що до системи ігрових технологій входить низка різновидів ігор, кожна з яких має власні дидактичні цілі, структуру та педагогічний потенціал. При цьому вибір конкретного виду гри залежить від навчальної мети, вікових особливостей учнів і змісту навчального предмета.

Варто наголосити, що у мовній освіті ігри класифікуються відповідно до тих мовних умінь і навичок, які вони мають на меті сформувати чи закріпити. За дидактичними завданнями їх доцільно поділити на п'ять основних груп:

1. Ігри на формування фонетичних умінь і навичок. Вони є фундаментальними для розвитку звукової культури мовлення, коректної вимови звуків. Приклади: гра «Впіймай звук» або «Хто уважніший?» (пошук слів із певним звуком).
2. Ігри на збагачення словникового запасу. Спрямовані на уточнення семантики слів, формування навичок добору синонімів, антонімів, а також утворення споріднених лексем. Приклади: «Ланцюжок слів» або «Добери слово до малюнка».
3. Ігри на розвиток граматичних навичок. Використовуються для відпрацювання морфологічних та синтаксичних закономірностей, допомагаючи закріпити вміння змінювати слова та узгоджувати частини мови у реченні. Приклади: «Виправ помилку» або «Заміни слово».
4. Ігри на формування орфографічних умінь. Сприяють свідомому засвоєнню правил правопису через змагальні елементи та ігрові ситуації. Приклади: «Орфографічна естафета» або «Відгадай правило».
5. Ігри на розвиток зв'язного мовлення. Найвищий рівень мовної компетентності; спрямовані на формування вміння будувати логічні,

послідовні висловлювання, діалоги, перекази. Приклади: «Склади розповідь за малюнком» або «Закінчи історію» [63].

Для релізації мети і завдань дослідження нами було проведено експеримент, під час якого аналізувалися можливості використання вчителями початкових класів ігрових технологій на уроках словесності, виявлялися сильні та слабкі сторони уроків з використанням ігор. За результатами дослідження нами було запропоновано систему ігрових технологій, які сприяють не лише засвоєнню мовного матеріалу, набуттю навичок зв'язного мовлення, а й гармонійному розвитку особистості дитини.

Наголошуємо на тому, що у системі ігрових технологій початкової школи особливе місце займають сюжетно-рольові ігри та інтерактивні ігри. Кожна з перелічених ігор має свою специфіку та спрямована на розвиток конкретних мовленнєвих навичок. Наведемо приклади окремих ігор

Сюжетно-рольові ігри передбачають виконання учнями певних ролей у межах створеної ситуації, що імітує реальні життєві події. У процесі такої гри школярі вчаться співпрацювати, взаємодіяти, висловлювати власну думку та приймати рішення, тобто дитина виступає не лише учасником, а й творцем подій. При вивченні теми «Слова ввічливості» (2 клас) можна використати гру «Магазин», де учні тренуються у побудові діалогів (запит, пропозиція, подяка) та закріплюють правила етикету мовленнєвого спілкування. Особливо значущою для мовного циклу є гра «Подорож у казку», яка формує навички виразного читання, розвиває зв'язне мовлення та активізує творчу уяву.

У 3 класі [40] під час опрацювання теми «Складання та відтворення усних текстів» доцільно використати гру «Прес-конференція героя», де кожен учень отримує роль казкового чи літературного персонажа, а інші ставлять йому запитання. Це сприяє розвитку усного зв'язного мовлення, вмінню формулювати запитання та логічно вибудовувати відповіді. Інша не менш цікава гра «Діалог з персонажем»: учитель виносить іграшку, зображення улюбленого героя мультфільму чи казки. Діти по черзі

"спілкуються" з ним, ставлять запитання або розповідають про щось. Це знімає психологічне напруження та робить спілкування більш невимушеним.

У 4 класі [81], вивчаючи тему «Опис предмета чи явища», можна застосувати гру «Мандрівні журналісти». Учні працюють у парах або групах, отримують роль кореспондентів і створюють «інтерв'ю» з об'єктом опису (пори року, предметом, природним явищем). Така діяльність допомагає поглибити навички опису, розвиває творчість та вміння працювати з різними мовними засобами

Отже, сюжетно-рольові ігри створюють мотиваційне навчальне середовище, що сприяє засвоєнню мовного матеріалу та формуванню навичок аргументації в учнів початкової школи.

Інтерактивні ігри є ефективним засобом організації навчальної діяльності, оскільки ґрунтуються на активній взаємодії між учнями, учителем і навчальним матеріалом. Основною метою таких ігор є створення умов для співпраці між учнями, діалогу, обміну думками, спільного розв'язання навчальних проблем.

На уроках української мови інтерактивні ігри можна вдало поєднати з опрацюванням різних мовних тем у 2–4 класах. Наприклад, у 2 класі [78] під час вивчення теми «Будова речення» доцільно використовувати гру «Ланцюжок речень», у якій учні по черзі добирають слова для створення повного та логічного речення. Така діяльність розвиває увагу, мовлення та навички командної роботи. У 3 класі [40] під час опрацювання теми «Члени речення» ефективною буде інтерактивна гра «Сортувальна станція», де учні в групах розподіляють слова за ролями у реченні (підмет, присудок, другорядні члени), аргументуючи свій вибір. Це сприяє розвитку критичного мислення та вмінню співпрацювати. У 4 класі [91], працюючи над темою «Складання власного висловлювання», можна використати гру «Мікрофон думок», що передбачає поетапне створення спільного усного тексту, де кожен учень доповнює попередню репліку. Така форма роботи формує логічність і зв'язність мовлення, вміння слухати партнерів та висловлювати власні думки.

Таким чином, інтерактивні ігри не лише підсилюють навчальний процес, а й створюють мотивуюче середовище, яке сприяє глибшому засвоєнню мовного матеріалу та розвитку комунікативних навичок учнів.

Слід зазначити, що застосування інтерактивних ігор забезпечує підвищення пізнавальної мотивації, формування навичок командної взаємодії та створення емоційно позитивної атмосфери. Крім того на уроках української мови варто використовувати такі форми ігрових технологій, які зарекомендували себе, як ефективні:

- «Мікрофон»: Розвиває швидкість мовленнєвої реакції та навички лаконічного висловлення (наприклад, по черзі називати іменники).
- «Ланцюжок думок»: Формує логічне мислення та послідовність викладу через спільне створення розповіді.
- «Мозаїка знань»: Використовується для повторення, коли групи об'єднують свої частини завдання у «спільну картину знань».
- «Коло ідей»: Передбачає колективне обговорення проблемного питання з метою пошуку варіантів розв'язання [38. с.16].

Педагогічна цінність інтерактивних ігор полягає в тому, що вони перетворюють урок на активний процес колективного мислення, де учні виступають безпосередніми учасниками пізнавальної діяльності.

Вважаємо, що ігрові технології доцільно застосовувати на уроках української мови вже з 1 класу і на будь-якому етапі навчального заняття. Основою ігрових технологій є знання мовної системи, розуміння її норм і вміння творчо використовувати мовний матеріал.

Система ігрових технологій також включає інтелектуальні ігри та сучасні методики, які фокусуються на розвитку критичного мислення та креативності. Інтелектуальні ігри спрямовані на розвиток логічного, критичного та творчого мислення, формування вміння аналізувати, узагальнювати та приймати обґрунтовані рішення, а, отже, розвивають зв'язне мовлення. Вони активізують пізнавальну діяльність і можуть набувати різних

форм: вікторини, змагання, квести, логічні ланцюжки, завдання з логічним навантаженням, загадки. Наведемо приклади окремих з них:

- Вікторини «Ерудит» або «Мовний марафон», вони дають змогу узагальнити матеріал, розвивають уважність і швидкість мислення.
- Логічні завдання (наприклад, «Виправ помилку») допомагають розвивати аналітичні здібності та навички критичного осмислення інформації.
- Ігри-загадки, кросворди активізують пізнавальний інтерес та сприяють розвитку уяви [58].

Інтелектуальні ігри мають не лише навчальне, а й виховне значення, формуючи впевненість, наполегливість та вміння чесно перемагати чи гідно приймати поразку.

Отже, ігрові методи відіграють важливу роль у початковій школі, адже сприяють тому, щоб навчання ставало простішим, цікавішим і доступним для всіх дітей. У сучасній початковій школі набула широкого поширення та практичної підтримки технологія LEGO – педагогічна система, що використовує конструктор LEGO для розвитку дітей через гру, творчість та експериментування. Застосування LEGO-технологій на уроках у початковій школі є важливим засобом навчання, що дає дітям можливість розкривати свої творчі здібності, проявляти фантазію, а також навчатися співпраці з однолітками, взаємодопомоги, обміну інформацією, прийняття рішень і вдосконалення комунікативних навичок. Її можна застосувати під час опрацювання теми «Розрізняю іменники – загальні та власні назви, назви істот і неістот». Для цього на цеглинках різного кольору наклеюють слова (жовта – вулиця, червона – Дніпро, синя – Антон, зелена – море), а учням пропонують розподілити їх на дві групи – власні та загальні назви, вибудовуючи з цеглинок дві вежі. Аналогічну вправу можна провести для розпізнавання істот і неістот [63, с. 98].

Застосування такої ігрової технології спрямоване на створення позитивної, мотивуючої атмосфери на уроці. Вона сприяє розвитку дрібної моторики, формує вміння працювати з невеликими деталями, що, у свою

чергу, стимулює творчість учнів. Такі вправи допомагають дітям виробляти власну стратегію виконання завдань, не боятися нових викликів і навчатися приймати рішення під час розв'язання складніших навчальних ситуацій. Використання LEGO-технології також активно розвиває зв'язне мовлення школярів: у процесі роботи з цеглинками діти вчаться чітко пояснювати свої дії, описувати послідовність виконання завдань, ділитися міркуваннями й створювати короткі розповіді. Крім того, такий підхід формує навички командної роботи – учні навчаються взаємодіяти в парах і групах, уважно слухати одне одного, домовлятися та розподіляти обов'язки між учасниками команди.

Реформа Нової української школи та її сучасна ітерація у форматі Перезавантаження серед спектру інноваційних технологій надає перевагу тим, які розширюють можливості розвитку мовленнєвої компетентності, стимулюють молодшого школяра до невимушеного спілкування серед яких ефективними є:

1. Технологія «Шість капелюхів» спрямована на пошук раціональних шляхів розв'язання проблем шляхом комплексного аналізу ситуації з шести незалежних точок зору, що долає надмірну емоційність та непослідовність у мисленні. Її головна перевага полягає в подоланні трьох ключових труднощів навчального процесу:

- надмірних емоцій – розгляд ситуації з різних точок зору дозволяє здійснювати комплексний аналіз у шести незалежних напрямках, що сприяє прийняттю більш виважених рішень;
- розгубленості – завдяки принципу «паралельного мислення» учні вчаться систематично підходити до складних завдань, узагальнювати факти та оцінювати аргументи «за» і «проти».
- непослідовності – технологія допомагає структурувати великий обсяг інформації, застосовуючи системний підхід, але водночас залишаючи простір для творчості.

2. «Мозковий штурм» доцільно застосовувати під час опрацювання теми «Розбираю прикметник як частину мови». Цей метод допомагає активізувати мислення учнів і залучити кожного до обговорення. Прикладами запитань для обговорення можуть бути: Яку частину мови ми вивчали на попередньому уроці? На які питання відповідають прикметники? Які ознаки предметів вони називають? З якою частиною мови прикметник пов'язаний у реченні? Наведіть власні приклади прикметників.

3. Технологія «Кубик Блума» збагачує активний словниковий запас і допомагає вчителю будувати індивідуальну освітню траєкторію.

4. Larbook доцільно використовувати під час вивчення теми «Повторення і закріплення знань про текст» як домашнє завдання. Для цього клас поділяють на три групи: перша створює лепбук, присвячений тексту-міркуванню; друга – тексту-розповіді; третя – есе. Застосування такого прийому має низку переваг: по-перше, у процесі взаємодії з дорослими дитина опановує різні способи діяльності, які допомагають їй пізнавати себе, суспільство та навколишній світ. По-друге, методика larbook сприяє розвитку пам'яті, уваги, уяви, формує навички порівняння, узагальнення й уміння виділяти характерні ознаки предметів. Вона також допомагає учням відчувати задоволення від власних досягнень і результатів роботи. По-третє, використання цієї технології формує в дітей послідовність у виконанні дій, уміння логічно поєднувати різні види діяльності та організовувати власну навчальну роботу.

5. Кейс-технологія «Сторітелінг» є однією з ефективних технологій розвитку зв'язного мовлення. Її особливість полягає в тому, що передбачені завдання впливають на точність, виразність і чистоту мовлення, розвиваючи як усні, так і писемні навички учнів. Розповіді, які створює або озвучує вчитель, сприяють розвитку емоційного інтелекту дітей, формують здатність до емпатії та розуміння почуттів інших. Крім того, сторітелінг підвищує рівень мовно-культурної компетентності, розвиває логічне мислення та уяву молодших школярів. Застосовувати сторітелінг доцільно, наприклад, під час

вивчення теми «Добираю синоніми й антоніми» (3 клас), пропонуючи учням скласти розповідь на тему «Дари осені» з використанням якомога більшої кількості цих мовних одиниць.

6. Технологія «Щоденні 5» є ефективною ігровою технологією, яка сприяє розвитку самостійності, витривалості та зосередженості учнів під час навчання. Ця методика забезпечує активну участь школярів у читанні та письмі протягом тривалого часу, формуючи навички свідомого читача й письменника через п'ять етапів роботи з текстом.

Для прикладу розглянемо використання цієї технології на матеріалі твору Марини Павленко «Півтора бажання». Завдання передбачають п'ять ключових етапів:

Читаємо для себе – ознайомлення з текстом.

Письмо для себе – написання кількох речень-продовжень, визначення героїв, виписування прислів'їв і нових слів, робота з фразеологізмами.

Читання для когось – озвучення тексту перед класом.

Робота зі словами – пошук і тлумачення незнайомих слів, добір ілюстрацій, створення композиції з пластиліну та робота зі «Стіною слів».

Слухання – уважне сприйняття тексту на слух для розвитку аудіальних навичок. Таким чином, застосування технології «Щоденні 5» робить уроки української мови більш живими, інтерактивними та ефективними, сприяючи формуванню мовленнєвої компетентності молодших школярів.

7. Технологія «Фішбоун» (див дод. А) (або діаграма «риб'ячого скелета») є ефективним засобом розвитку критичного мислення. Це графічний метод, який допомагає встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, систематизувати інформацію та вирішувати проблеми. Основні переваги використання цієї технології включають: розвиток критичного мислення; створення інноваційного розвивально-освітнього середовища; набуття вмінь структурувати та ранжувати аспекти проблеми; ефективну роботу в парах або малих групах; формування вмінь генерувати власні нові ідеї. Як приклад, метод «Фішбоун» пропонуємо використати під час вивчення теми

«Розпізнаю числівники в реченні і тексті». Для цього учнів об'єднують у групи, кожній з яких надають зображення «риб'ячого скелету» і просять заповнити всі «кістки», вказавши проблему, основні причини, підтверджувальні факти та загальний висновок.

8. Ігрова технологія «Сенкан» (п'ятиряддя) розвиває критичне мислення, дозволяє швидко підсумувати інформацію та висловити складні ідеї у кількох словосполученнях. Складаючи сенкан, молодший школяр реалізує всі свої здібності: творчі, наочно-образні та інтелектуальні. Прикладом для складання сенкану ми обрали урок розвитку зв'язного мовлення за темою для спілкування «Мій рідний край» (див. дод.Б):

1. Край. (Іменник)
2. Дивовижний, багатий. (Два прикметники)
3. Манить, зачаровує, приваблює. (Три дієслова)
4. Мій рідний край манить мене своїми безкраїми просторами.
(Фраза-висновок)
5. Батьківщина. (Синонім)

Принципово важливим, на нашу думку, для підсилення комунікації та співпраці є технології:

- «Акваріум»: головним завданням якої є навчити учнів робити узагальнення, враховуючи точку зору співрозмовника, та переосмислювати власні думки після одержання нової інформації. Даний метод є особливо корисним для залучення всього класу до жвавої дискусії та налагодження комунікації між школярами.

- «Ажурна Пилка»: на уроках української мови допомагає ефективно засвоїти великий обсяг інформації. Кожен школяр навчається сам і навчає інших. Саме це допомагає глибше зрозуміти матеріал і перейти до використання мислення вищого рівня. Даний метод пропонуємо розглянути на прикладі інтегрованих уроків української мови та читання в 4 класі при вивченні біографії та творчості Т. Г. Шевченка. Для цього поділяємо учнів у 4 домашні групи:

1 група – Бібліографи. Вони займаються вивченням фактів із біографії поета.

2 група – Декламатори. Готують виразне читання поезій.

3 група – Літературознавці. Аналізують твори Шевченка. Визначають художні засоби.

4 група – Художники. Учні цієї групи готують малюнки до творів Т.Г. Шевченка.

Далі у «експертних» групах вони навчають одне одного, а в кінці повертаються до «домашніх» груп для узагальнення та обміну новою інформацією.

- «Карусель» є найефективнішою для роботи з усім класом. Її використовують для обговорення будь-якої проблеми, розгляд якої вимагає дослідження з діаметрально протилежних позицій. З допомогою цієї технології можна легко та швидко зібрати необхідну інформацію, перевірити обсяг і глибину вже наявних знань, розвивати вміння аргументувати та відстоювати власну позицію. Дану технологію пропонуємо використати при вивченні теми «Повторення і закріплення знань про текст» (3 клас). Учителю на чистому аркуші паперу записує запитання: Яка побудова тексту-опису? Дайте визначення тексту-міркування? У чому полягає особливість написання есе? Які стилі текстів ви знаєте? Який стиль ми використовуємо в повсякденному житті? Після чого об'єднуємо учнів у 5 груп, кожна з них отримує по одному аркушу для обговорення отриманого питання. Кожна група фіксує усі свої відповіді. Далі аркуш складається таким чином, щоб відповідь була прихована і залишалося лише запитання й місце для нової відповіді. Аркуш передається наступній команді, яка на вільному місті теж фіксує варіант своєї відповіді. Коли усі групи в класі дали відповіді на питання, відбувається обговорення результату,

Аналіз методичної літератури та наш власний педагогічний досвід дає підстави стверджувати, що метою описаних систем є розвиток у школярів умінь усно і письмово висловлювати свої думки зв'язно, логічно, грамотно та

виразно через використання різних ігрових технологій на уроках української мови.

Систему ігрових технологій для розвитку зв'язного мовлення школярів на уроках української мови представляємо через її види:

№	Вид ігрової технології	Освітнє завдання	Приклади ігор	Результат
1	Лексичні (словникові) ігри	Збагачення та активізація словникового запасу, добір синонімів, антонімів, фразеологізмів	«Хто більше?», «Добери слово», «Скажи навпаки», «Закінчи прислів'я»	Учні правильно добирають слова, вживають образні вислови
2	Граматико-мовленнєві ігри	Формування граматично правильного мовлення, узгодження слів у реченні	«Виправ помилку», «Знайди зайве слово», «З'єднай частини речення», «Склади речення з поданих слів»	Учні вчаться грамотно будувати речення
3	Комунікативні ігри	Розвиток діалогічного мовлення, уміння ставити запитання та відповідати	«Інтерв'ю», «Телефонна розмова», «Хто я?», «У магазині»	Розвивається вміння вести діалог, слухати співрозмовника
4	Творчо-мовленнєві ігри	Розвиток уяви, логічного мислення, послідовності мовлення	«Придумай кінець історії», «Склади казку», «Фантастичне перетворення», «Малюнок говорить»	Учні створюють власні зв'язні висловлювання
5	Ігри-драматизації	Формування емоційно-виразного	«Інсценізація казки», «Озвуч мультфільм»,	Учні вільно висловлюють думки,

		мовлення, розвиток інтонації, дикції	«Театр одного актора»	передають емоції
6	Дидактичні ігри на побудову тексту	Навчання структурування висловлювання (вступ, основна частина, висновок)	«Віднови текст», «Що спочатку, а що потім?», «Склади розповідь за малюнками», «Редактор»	Учні вміють логічно будувати розповідь
7	Інтерактивні ігрові технології (цифрові)	Підвищення мотивації до навчання, розвиток сучасної комунікації	Використання Wordwall, Kahoot, LearningApps, «Аудіоказка», «Відеоблог»	Активізація мовлення через інтерактив

Крім того нами упорядковано систему ігрових технологій з урахуванням виду/контенту завдань, які досить зручно використовувати при вивченні будь-яких тем (див. дод.

Запропоновані ігри створюють цілісну систему ігрових технологій, яка:

- сприяє розвитку зв'язного мовлення школярів;
- поєднує лексичний, граматичний і комунікативний аспекти навчання;
- стимулює інтерес до української мови;
- формує мовну компетентність, логічне мислення та творчі здібності учнів.

Отже, система ігрових технологій у початкових класах – це цілісна педагогічна система, що інтегрує методи, форми та засоби навчання на основі гри. Її реалізація сприяє розвитку особистісних якостей учнів, формуванню мотивації до навчання та забезпечує ефективне засвоєння знань у комфортних і природних для дитини умовах. Використання даних технологій є чудовим засобом розвитку пізнавального інтересу школярів, формує у них впевненість та бажання долати навчальні труднощі.

Висновки до другого розділу

У другому розділі магістерського дослідження нами було обґрунтовано теоретичні й емпіричні засади використання ігрових технологій у розвитку зв'язного мовлення молодших школярів та визначено особливості організації словесних ігор на сучасному уроці української мови.

Результати констатувального експерименту засвідчили, що ігрові технології є значущим та ефективним інструментом розвитку мовленнєвої діяльності молодших школярів. З'ясовано, що більшість учителів позитивно оцінюють можливості ігрових методів, проте їхній рівень теоретичної підготовки та системність застосування залишаються недостатніми. Ігри переважно використовуються епізодично, частіше — як засіб мотивації чи емоційної розрядки, а не як повноцінна педагогічна технологія. Водночас педагоги одноставно відзначають зростання активності, зацікавленості та комунікативної ініціативи дітей під час використання ігрових прийомів.

Опитування учнів 3–4 класів підтвердило високу мотивацію школярів до ігрової діяльності та її позитивний вплив на розвиток зв'язного мовлення. Учні наголошують, що ігри допомагають легше підбирати слова, формулювати думки, долати мовленнєвий бар'єр і впевненіше висловлюватися. Особливо ефективними для мовленнєвого розвитку діти вважають рольові, сюжетні та мовні ігри, а також завдання з елементами змагання.

Проведене дослідження засвідчило вагому роль словесних ігор, зокрема роботи з прислів'ями та приказками, які не лише збагачують мовлення, а й сприяють формуванню етичних норм, розвитку критичного мислення, образного та логічного мислення учнів. Аналіз змісту чинних підручників і навчальних програм підтверджує широкі можливості інтеграції малих фольклорних жанрів у різні теми уроків української мови. Словесні ігри також виявили значний потенціал у поєднанні з цифровими освітніми платформами, що розширює спектр сучасних форм навчальної взаємодії та стимулює інтерес школярів.

Під час експериментального дослідження було запропоновано систему ігрових технологій на уроках української мови, які забезпечують сприятливі умови для мовленнєвого розвитку молодших школярів, мотивують та заохочують їх до навчання. Потреба використання поданої системи доведена результатом дослідження.

Отже, проведене дослідження доводить, що ігрові технології є ефективним засобом розвитку зв'язного мовлення молодших школярів, забезпечують високу пізнавальну активність, позитивну мотивацію та створюють сприятливі умови для мовленнєвої творчості. Разом з тим виявлена потреба у вдосконаленні методичної підготовки вчителів, розширенні їхніх знань щодо видів і можливостей ігрових технологій та підвищенні системності їх впровадження в освітній процес. Отримані результати стали підґрунтям для подальшого розроблення та апробації методичної системи ігрових технологій, спрямованої на розвиток зв'язного мовлення молодших школярів.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі відповідно до мети і завдань дослідження простежено стан проблеми розвитку зв'язного мовлення молодших школярів в педагогічній теорії та практиці, обґрунтовано особливості використання ігрових технологій на уроках української мови/словесності.

Аналіз психолого-педагогічної і лінгводидактичної літератури дав змогу з'ясувати, що проблема розвитку зв'язного мовлення впродовж свого історичного періоду завжди привертала увагу дослідників, однак до 70-х років ця проблема недооцінювалась і навчання української мови зводилось до засвоєння граматики та правопису. Вивченням проблеми розвитку мовлення займалися педагоги-класики К.Д.Ушинський, В.О. Сухомлинський. Теоретичні засади формування мовленнєвих навичок висвітлено у працях В.Бадер, Л.Варзацька, М.Вашуленко, С.Дубовик, О.Мельничайко. Розглянуто також психологічний аспект розвитку мовлення. На сучасному етапі вивченням даного питання займаються такі лінгводидакти, як Л. Варзацька, М. Вашуленко, С.Дорошенко, М.Петнилюк Н.Сіранчук та ін. Так, аналіз джерельної бази засвідчує, що мовлення науковцями розглядається як форма діяльності, що включає спілкування, вираження думок, артикуляцію та передачу інформації за допомогою мови. Зв'язне мовлення це усне мовлення, тобто результат мовленнєвої діяльності, продуктом якого є текст. Крім того обґрунтовано, що питання зв'язного мовлення знаходиться на перетині наукових дисциплін, яке забезпечує комплексний підхід до її вивчення, вона є однією з центральних проблем сучасної української психолого-педагогічної та лінгводидактичної науки.

Проаналізовано навчально-дидактичне забезпечення процесу навчання української мови, зокрема, чинний Державний стандарт початкової загальної освіти, програму загальноосвітньої школи 1-4 класів і підручники з української мови для 1-4 класів. Його результати засвідчують наявність можливостей використання ігрових технологій на уроках словесності з молодшими школярами для мовленнєвого розвитку.

У роботі розглянуто лінгводидактичний потенціал словесних ігор на уроках у початковій школі, їх вплив на мовленнєвий розвиток школяра. Доведено, що прислів'я не лише доповнюють/підсилюють зміст уроку, а й значно сприяють розвитку звязного мовлення молодших школярів. Неабиякого значення у цьому процесі відводиться іграм на онлайн-платформах.

Аналіз джерельної бази дослідження та власний педагогічний досвід дав можливість обґрунтувати теоретичні засади розвитку мовлення учнів початкових класів з використанням ігрових технологій, простежити вплив ігрових технологій на мотивацію учнів до навчання, їх емоційний стан та збагачення мовлення. Доведено, що завдяки використанню ігрових технологій підвищується не лише мотивація школярів до навчання, покращуються навички у звязному мовленні молодших школярів, вони легше долають труднощі

Результати констатувального зрізу засвічили, що проблема розвитку зв'язного мовлення на сучасному етапі є назвичайно актуальною, що спрямовано на формування базових навичок комунікативної взаємодії, використання в освітньому процесі інноваційних підходів та ігрових методів в розвитку мовлення учнів початкової школи. Практика засвідчує, що вчителі не завжди в повній мірі використовують ігрові технології, так як вбачають у цьому розвагу, не продуктивно використаний час для навчання.

Встановлено, що використання ігрових технологій на уроках української мови/словесності не лише поповнює лексичний запас учнів, але й збагачує їхній духовний світ та всебічно розвиває особистість дитини, дає можливість зробити процес розвитку мовленнєвих умінь і навичок молодших школярів значно продуктивнішим та цікавішим. Ефективність їх доведено впровадженням запропонованої системи ігрових технологій. Крім того встановлено, що використання ігрових технологій підвищують продуктивність навчальної діяльності учнів, сприяють розвитку зв'язного мовлення школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алтанець О. Використання ігрових технологій у формуванні мовленнєвої культури молодших школярів на уроках української мови. *Актуальні проблеми навчання і виховання молодших школярів: матеріали II Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. здобувачів вищ. освіти і молод. учених, Харків, 8 трав. 2025 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди [та ін.; за заг. ред. Л. П. Ткаченко]. – Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2025. 126 с.*
2. Артемова О. Психолінгвістичний аспект дослідження мовленнєвої діяльності і мовленнєвого спілкування. *Проблеми формування мовної особистості учнів середніх загальноосвітніх закладів : [зб. наук. пр.]. Рівне. 2006. С. 45–49.*
3. Артемова О. І. Розвиток креативного мовлення молодших школярів : *автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Одеса. 2001. 20 с.*
4. Бадер В. І. Взаємозв'язок у розвитку усного і писемного мовлення молодших школярів : *автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ. 2004. 36 с.*
5. Баранник Д. Х. Усне монологічне мовлення (особливості мовної структури та функціонально-стильова типологія усної форми сучасної української монологічної мови): *автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Київ. 1969. 46 с.*
6. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики: *підручник. 2004. 344 с.*
7. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / 2-ге вид. Київ : Академія, 2009. 376 с.
8. Білодід І. К. (ред.). Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Київ: Наукова думка, 1972, 438 с.
9. Богданець-Білооскаленко, Н. І. Методика роботи над розвитком зв'язного мовлення молодших школярів на засадах діалогічної взаємодії. *Наукові записки [Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя]. Серія: Психолого-педагогічні науки, (2), 2017. 138–144.*

10. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика навчання дітей рідної мови. К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. 368 с.
11. Богуш А. М. Розвиток мовлення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : *навч.-метод. посіб.* Київ : Слово. 2010. 320 с.
12. Богуш А. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Київ : Видавничий дім «Слово», 2004. 376 с.
13. Варзацька Л. О. Рідна мова й мовлення. Розвивальне навчання : *монографія*. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2004. 310 с.
14. Варзацька, Л. О. Українська мова й мовлення. Розвивальне навчання в початкових класах: *навчально-методичний посібник*. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. 360 с.
15. Васильківська Н. А. Методика роботи над засобами зв'язності тексту в початкових класах. Тернопіль : ТНПУ, 2011. 204 с.
16. Вашуленко М. С. Інтегрування різних видів мовленнєвої діяльності у процесі вивчення рідної мови *Актуальні проблеми лінгводидактики*. 2007. С. 45–52.
17. Вашуленко М. С. Українська мова та читання : *підруч. для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах)*. Ч. 1. /М. С. Вашуленко, Н. А. Васильківська, С. г. Дубовик. К.: Видавничий дім «Освіта», 2021. 168 с.: іл.
18. Вашуленко М. С. Українська мова. Буквар : *підруч. для 1 кл. закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах)*. Ч. 1. К. : Видавничий дім «Освіта», 2025. 111 с. : іл.
19. Вашуленко М. С., Пачева Н. І. Методика навчання української мови в початковій школі. Київ: Видавничий дім «Слово». 2011. 368 с.
20. Вашуленко М.С .Компетентнісний підхід до мовних і мовленнєвих знань молодших школярів. *Початкова школа*. 2009. №1. С.16 -18.
21. Вашуленко О. В. Формування у молодших школярів умінь створювати власні висловлювання на уроках літературного читання: *методичні рекомендації*. Київ : Педагогічна думка, 2020. 71 с.

- 22.Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі: *навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за наук. ред. М. С. Вашуленка*. Київ : Літера ЛТД. 2011. 364 с.
- 23.Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі. Київ : Освіта. 2006. 268 с.
- 24.Вашуленко М. С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. *Початкова школа*. 2001. № 1. С. 11–14.
- 25.Вашуленко М. С. Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : *навч.-метод. посіб.* / М. С. Вашуленко. К. : Видавничий дім «Освіта». 2019. 192 с.
- 26.Використання інноваційних технологій на уроках української мови в початкових класах Стратегічні пріоритети філології й лінгводидактики в умовах реформування освітньої системи в Україні: *матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (10 квітня 2020 року). Старобільськ : ДЗ «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». 2020. С.19-23.
- 27.Вишковський І.С. Гра як метод активізації пізнавальної діяльності. *Психолог*. 2014. №21–22. 114 с.
- 28.Габрусев В. Ю., Зарицька О. Р. Використання ігрових технологій у освітньому процесі. Сучасні цифрові технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи : *матеріали IX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (м. Тернопіль, 28 квітня, 2022).Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 78–81. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25815/1/Gabrusev.pdf>.
29. Гавриш Н. Формування зв'язного мовлення у дітей як провідна проблема сучасної дошкільної освіти. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 41. Т. 2. 2021, С.103-106.
- 30.Гнатюк Н. Ф. Розвиток мовлення молодших школярів : *метод. рекомендації*. Тернопіль : Мандрівець. 2015. 112 с.

31. Головка Н. Ігрові технології як засіб активізації пізнавальної діяльності студентів. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія «Педагогіка»*. 2015. № 1. С. 17–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknutshp_2015_1_6.
32. Греб М. М. Теоретико-методичні засади навчання лексикології та фразеології майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ. 2017. 45 с.
33. Державний стандарт початкової освіти : затв. постановою КМУ № 87 від 21.02.2018. Київ : МОН України.
34. Державний стандарт початкової освіти. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти. 1–2 класи. Київ : Освіта-центр, 2018. № 7. С. 92–121.
35. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав, 2004. 298 с.
36. Дорошенко С.І. Загальне мовознавство : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Київ: Центр навч. л-ри, 2006. 283 с. : табл.
37. Дубовик С., Мосійчук Д. Формування в молодших школярів уміння будувати тексти різних стилів. *Молодий вчений*. 2021. № 6. С. 163-167.
38. Желізняк В. система вправ з розвитку зв'язного мовлення. *Початкова освіта*. 2006. №12, С. 15-20.
39. Захарійчук М. Українська мова та читання : підруч. для 2 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : Київ : Грамота. 2025. Частина перша. Українська мова. 152 с.
40. Захарійчук М. Українська мова та читання : підруч. для 3 кл. закл. загальн. середн. освіти (у 2-х частинах) : Частина 1 : Українська мова / Мар'яна Захарійчук. — Київ: Грамота. 2020. 160 с.
41. Звальська А.М. Диактичі ігри в молодших класах. *Розкажи онуку*. 2001. №38-39. С.106.

- 42.Зимульдинова А. С. Дидактичні умови розвитку зв'язного мовлення 6-річних учнів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ. 1988. 199 с.
- 43.Зінченко В. І. Використання інтерактивних форм і методів навчання в ході реалізації навчальних програм в початкових класах. *Початкове навчання та виховання*. 2006. № 19–21. С. 35–37.
- 44.Ігрові технології навчання. URL: <https://vseosvita.ua/library/igrovi-tehnologiinavcanna-31512.html>.
- 45.Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова. Київ : Літера ЛТД. 2011. 560 с.
- 46.Коваль Г. П. Методика викладання української мови. Тернопіль : *Підручники і посібники*. 2008. 133 с.
- 47.Колесникова І. А. Комунікативний підхід у навчанні мови : *навч.-метод. посіб.* Київ : Лінка-Прес. 2011. 176 с.
- 48.Кондратюк О. Інноваційні технології в початковій школі. Київ : Шк. Світ. 2008. 250 с.
- 49.Кононко О. Л. Ігрова діяльність дітей : *навч.-метод. посіб.* Київ : Освіта, 2011. 256 с.
- 50.Котик М. П. Ігри та вправи для розвитку зв'язного мовлення молодших школярів : *метод. посіб.* Львів : Світ. 2017. 116 с.
- 51.Котух Н. Навчальна комунікація як засіб мовленнєвої самореалізації учня. *Початкова школа*. 2006. № 5. С. 6 –10.
- 52.Коченгіна М.В. Навчання зв'язного мовлення. Мета. Психологічні засади. Система методів. *Початкова освіта*. 2006. №12. С.3-5.
- 53.Крутий К. Л. Теоретико-методичні засади розвитку мовлення дітей у грі. Запоріжжя: Ліра. 2018. 256 с.
- 54.Кулик О. Особистісно орієнтований підхід до навчання як чинник мовленнєвого розвитку учнів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. Серія: Педагогіка. 2017. № 2 (57). С. 114-119.
- 55.Куліш І. М. Засоби вдосконалення дидактичної гри в навчальному процесі *Вісник. Серія: Педагогічні науки*. Черкаси, 2003. Вип. 10. С. 10.

- 56.Лесенко М. В. Ігрові технології у початковій школі : *навч.-метод. посіб.* Київ : Ранок. 2014. 144 с.
- 57.Луцан Н. І. Теоретико-методичні засади розвитку зв'язного мовлення у дітей : *навч.-метод. матеріали.* Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2016. 24 с.
- 58.Луцан Н. В. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку : *дис.. на здобуття наук. ступеня пед. наук: спец: 13.00.02 «Теорія і методика навчання (українська мова)».* Одеса, 2005. 425 с.
- 59.Марко М. М. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності: дис... канд. пед. наук: 13.00.04; 015. Мукачєво. 2018. 272 с.
- 60.Маркотенко Т.С., Мельник Л.В. Ігрові методи в мовленнєвому розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.* Вип.58. 2025. С.212-220.
- 61.Мартиненко О. М. Розвиток мовленнєвої компетентності учнів початкових класів. Київ : Слово. 2018. 144 с
- 62.Машина З. Формування комунікативної компетентності учнів. *Початкова школа.* 2017. № 9. С.15–18.
- 63.Мельникова Р., Ангеловська К. Використання ігрових технологій на уроках гуманітарного циклу. Інновації в сучасній освіті: методологія, технології, ресурсне забезпечення, дидактичні та виховні аспекти : *збірник наукових праць.* Ізмаїл : ІДГУ. 2022. 122 с.
- 64.Мельничайко В. Я. Методика розвитку зв'язного мовлення молодших школярів : *навч.-метод. посіб.* Чернівці : Рута. 2013. 208 с.
- 65.Мельничайко В.Я. Лінгвістичні основи викладання української мови у школі. *Мовознавство і школа.* 1981. С.43-45.
- 66.Мироненко О.В. Творча особистість як цілісна людська індивідуальність в умовах компетентнісної освіти. *Педагогіка вищої та середньої школи /*

- наук. ред. Бакум З.П. Кривий Ріг : ДВНЗ «КНУ», 2016. Випуск 47. С. 251–255.
67. Мироненко О.В., Видохневич Т.І. Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів шляхом геймифікації на уроках української мови. *Інноваційна педагогіка*. Вип.44 (1), 2022. С.154-157.
68. Міненко Л.М. Навчання молодших школярів будувати висловлювання різних типів на основі спостережень у природі : *автореф. дис....канд. пед. наук* : 13.00.02. Київ. 1995. 23с.
69. Наконечна, А. В. Зв'язне мовлення як поняття і ресурс суб'єкта: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Духовність та творчість особистості: методологічні засади, психолого-педагогічні інновації», 2019. – С. 189–192.
70. Освітні технології у початковій школі: навч.метод.посібник/О.Янкович, І.Кузьміна. Вид.3-тє, переробл. і допов.- Тернопіль: ТНПУ ім.Володимира Гнатюка. 2025. 300 с.
71. Особливості застосування навчально-ігрових технологій на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти. *Інноваційна педагогіка*, Вип.61. Т.1. 2023. С.48-51.
72. Педагогічний словник/за ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д.. К.:Педагогічна думка. 2001. 516 с.
73. Пентилюк М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : *збірник статей*. Київ : Ленвіт. 2011. 256 с.
74. Пентилюк М. І. Культура мовлення і стилістика : *навч. посіб.* Київ : Освіта, 2005. 288 с.
75. Передрій Г. Про цікаві завдання й ігрові форми роботи з української мови. *Дивослово*. 2005. № 1. С. 7–14.
76. Піроженко Т. А. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини. Київ : Мандрівець. 2002. 310 с.

77. Полевікова О. Використання творчих вправ як засобу мотиваційного забезпечення процесу навчання рідної мови. *Початкова школа*. 2004. № 3. С. 15–18.
78. Помарьова К. І. Українська мова : *підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ: Освіта. 2020. 160 с.
79. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : *наук.-метод. посіб.* Київ : А.С.К. 2004. 192 с.
80. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко Л. Ю. Сучасна українська мова. Київ : Либідь. 2008. 488 с.
81. Пономарьова К. І. Гайова Л. А. Українська мова та читання : *підручник для 4 класу ЗЗСО (у 2-х частинах) : Частина 1.*, Київ : УОВЦ «Оріон». 2021. 160 с.: іл.
82. Пономарьова К. Формування мовленнєвої компетентності в учнів 3-4 класів на уроках розвитку мовлення. *Початкова школа*. 2007. №10. С11-15.
83. Пономарьова К.І. Особливості розвитку мовлення учнів у початковій школі. Уроки розвитку мовлення в 1-4 класах: *наук.- методичний посібник*. К.: Генеза. 2010. 141с.
84. Пономарьова К. І. Збагачення словникового запасу молодших школярів синонімами як засіб увиразнення мовлення : *автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02*. Київ. 2002. 20 с.
85. Пономарьова К. І. Система лексичних вправ як засіб формування комунікативних умінь молодших школярів. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. Рівне : РДГУ. 2003. Вип. 26. С. 36–39.
86. Проект Державного стандарту початкової освіти. Громадське обговорення [URL:https://mon.gov.ua/news/mon-proponuie-dlia-hromadskoho-obhovorennia-proiekt-derzhavnoho-standartu-pochatkovoi-osvity](https://mon.gov.ua/news/mon-proponuie-dlia-hromadskoho-obhovorennia-proiekt-derzhavnoho-standartu-pochatkovoi-osvity)
87. Психологія мовлення і психолінгвістика : *навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів* / Калмикова Л.О., Калмиков Г.В.,

- Лапшина І.М., Харченко Н.В. ; за заг. ред. Л.О.Калмикової. Київ : Переяслав-Хмельницький педагогічний інститут ; Фенікс. 2008. 245 с.
- 88.Руденко Л. Формування мовної особистості в сучасній початковій школі: виклики та перспективи Нової української школи Актуальні проблеми навчання і виховання молодших школярів : *матеріали II Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. здобувачів вищ. освіти і молод. учених*, Харків, 8 трав. 2025 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди [та ін.; за заг. ред. Л. П. Ткаченко]. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2025. 126 с.
- 89.Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : *підручник*. Київ : Генеза. 2012. 368 с.
- 90.Савченко О. Я. Розвиток мовлення в початкових класах : *метод. посіб.* Київ : Освіта. 2005. 192 с.
- 91.Савченко О. Я., Красуцька І. В. Українська мова та читання : *підручник для 4 класу ЗЗСО* (у 2-х частинах) : Частина 2. Київ : УОВЦ «Оріон». 2021. 160 с. : іл.
- 92.Савченко, Сучасний урок в початкових класах. К., 1997. 172с.
- 93.Симониченко Т. А. Використання інноваційних технологій у роботі з молодшими школярами. *Рідна школа*. 2013. № 3. С. 77–78.
- 94.Синиця І. О. Психологія усного мовлення учнів 4-8 класів. Київ : *Радянська школа*. 1974. 202 с.
- 95.Сіранчук Н. М. Основні принципи формування лексичної компетентності молодшого школяра. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. Миколаїв, 2016. Вип. 2 (51). С. 100–112.
- 96.Сіранчук Н. М. Розвиток образного мовлення молодших школярів у процесі навчання української мови : *автореф. дис. ... канд. пед. наук* : 13.00.02. Київ, 2008. 20 с.
- 97.Сіранчук Н. М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови : *монографія*. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

- 98.Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт. 2015. 320 с.
- 99.Соссюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики / пер. з фр. Київ: Основи, 1998. — 324 с.
- 100.Старагіна І. П., Чеснокова О. А. Особливості мовленнєвого розвитку дитини в системі розвивального навчання. *Початкова школа*. 2002. № 3. С. 51–53.
- 101.Сударик О.С. Сутність поняття «ігрові технології» та їх класифікація. Формування сучасної науки: методика та практика: *матеріали I Міжнародної студентської наукової конференції* (Т. 2), . Кам'янецьПодільський, 29 жовтня, 2021 рік / ГО «Молодіжна наукова ліга». Вінниця: ГО «Європейська наукова платформа», 2021. С.91–94.
102. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Т.1. Методика виховання колективу К. : Рад. шк., 1971. 208 с.
103. Типова освітня програма для 1–4 класів / за ред. О. Я. Савченко та Р. Б. Шиян. Київ: Міністерство освіти і науки України. 2022. С. 1–50.
104. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти під керівництвом Савченко О. Я. *Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти : 1-2 класи*. Київ : ТД «Освіта-Центр+», 2018. С.190–237.
105. Типова освітня програма початкової освіти. Цикл І (1-2 класи) під керівництвом Шиян Р. Б. *Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти : 1-2 класи*. Київ : ТД «Освіта-Центр+», 2018. С.122–189.
106. Хорошковська О. В. Методика навчання української мови в початковій школі: *навч. посібник*. Київ: Освіта, 2018. 320 с.
107. Щербань П. Застосування ігрових технологій в освіті: історія і перспективи. *Витоки педагогічної майстерності*. 2014. Вип. 13. С. 286–291. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm>

ДОДАТКИ**Додаток А****План-конспект уроку з української мови (4 клас)**

Тема: Числівник як частина мови

Мета уроку: формувати в учнів поняття про числівник як частину мови; навчити розпізнавати числівники в реченні та тексті; з'ясувати, на які питання числівники відповідають і що вони позначають. Розвивати критичне мислення через використання технології «Фішбоун»; формувати вміння структурувати й систематизувати інформацію; розвивати навички роботи в групах. Виховувати культуру мовлення, інтерес до вивчення рідної мови; формувати комунікативні навички під час групової роботи.

Очікувані результати: Учні можуть пояснити, що таке числівник; розпізнавати числівники в реченні та тексті; відповідати на питання, на які питання відповідає числівник; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки за допомогою діаграми «Фішбоун»; працювати в групі, генерувати ідеї та робити висновки.

Обладнання: підручник «Українська мова. 4 клас» (М. С. Вашуленко); роздатковий матеріал із зображенням «риб'ячого скелета»; картки з текстами для групової роботи; презентація; фломастери, маркери.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань

Хід уроку**1. Організація класу до уроку.**

- Сьогодні нас чекає цікава подорож у світ чисел і слів, що їх позначають. Перевіримо готовність до уроку: підручник, зошит, ручка. Усміхніться один одному – і розпочнемо!

2. Актуалізація опорних знань.**2.1. Бесіда.**

- Скажіть, які частини мови ви знаєте? (Іменник, прикметник, дієслово, займенник, прислівник)

- Що називає іменник? (Предмети)
- Що називає дієслово? (Дію предмета)
- А що називає прикметник? (Ознаку предмета)

2.2. Створення проблемного запитання.

- Послухайте речення:

«У нашому класі навчається двадцять п'ять учнів».

«Урок починається о восьмій тридцять хвилин».

«Петрик сьогодні відповів першим».

- Які слова в цих реченнях не називають ані предмет, ані ознаку, ані дію? (Двадцять п'ять, восьмій, тридцять, першим).
- Як ви думаєте, до якої частини мови належать ці слова? Чи схожі вони на іменники або дієслова?» (Діти висловлюють припущення).
- Ці слова – особлива частина мови, яка називається **числівник**. Сьогодні ми познайомимося з нею ближче.

3. Повідомлення теми, мети та завдання уроку.

- Отже, тема нашого уроку: «**Числівник як частина мови**».

- Сьогодні ми: дізнаємося, що таке числівник; навчимося розпізнавати числівники в реченні та тексті; з'ясуємо, на які питання вони відповідають; попрацюємо в групах, використовуючи метод «Фішбоун», щоб краще зрозуміти цю тему.

4. Вивчення нового матеріалу

4.1. Пояснення вчителя з елементами бесіди)

- Відкрийте підручники на сторінці 110. Знайдіть **вправу 216**.

(Учні читають текст про гру в шахи).

- Які слова в тексті вказують на кількість фігур? (**Шістнадцять, вісім, дві**).

- На яке питання відповідають ці слова? (**Скільки?**).

Слова, що вказують на порядок при лічбі, наприклад, **перший, другий** – це теж числівники. А **білий, чорний** – це прикметники, вони називають ознаку.

«Слова, які позначають кількість предметів або їх порядок під час лічби, називають **числівниками**. Числівники відповідають на питання **скільки?** (один, п'ять, десять, триста) і **котрий?** (перший, шостий, сотий)».

Отже, серед них є два види:

1. **Кількісні** – відповідають на питання **скільки?**
2. **Порядкові** – відповідають на питання **котрий? який?**

4.2. Робота з підручником (вправа 217, с. 111)

- Розглянемо малюнок у вправі 217. Прочитайте речення і знайдіть годинник, який показує зазначений час. Зверніть увагу, скільки числівників у кожному реченні!

(Діти читають речення по черзі і показують відповідний годинник).

-Випишіть числівники у зошит. (Наприклад: **двадцять, тридцять, чотирнадцять, дев'ять** тощо).

Фізкультхвилинка

4.3. Робота над методом «Фішбоун»

- Діти, щоб краще зрозуміти і запам'ятати, що такий включаючийник, ми працюємо за методом «Фішбоун» – це діаграма, яка схожа на риб'ячий скелет.

(Вчитель показує діаграми зображення на дошці або екрані)

Структура діаграми:

- *Голова риби* – проблема або тема (Що таке числівник?)
- *Верхні кістки* – причини або основні ознаки
- *Нижні кістки* – факти, приклади, що підтверджують причини
- *Хвіст риби* – висновок

5. Закріплення вивченого матеріалу.

5.1. Робота в групах за методом Фішбоун»

- Зараз ви об'єднуєтесь в групи по 4-5 осіб. Кожна група отримає зображення «риб'ячого скелета» та картки з текстами. Ваше завдання – заповнити всі «кістки», вказавши:

1. **Голова риби (проблема):** Що таке числівник? Чому він важливий у мовленні?
2. **Верхні кістки (основні ознаки числівника):**
 - Що пізнає?
 - На яке питання відповідає?
 - Які види серед них?
3. **Нижні кістки (підтверджувальні факти, приклади):**
 - Приклади числівників із текстів
 - Приклади речей
4. **Хвіст риби (висновок):** Загальний висновок про роль числівника в мові.

(Дити об'єднуються в групи, вчитель роздає матеріали)

Картка для групи (зразок тексту для аналізу):

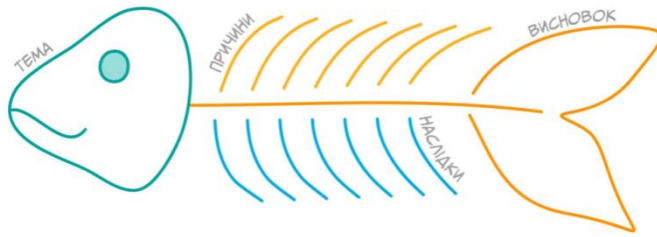
Текст:

«У нашому дворі ростуть вісім дерев: три яблуні, дві груші та три сливи. Минулого року ми зібрали п'ятдесят кілограмів яблук. Перший урожай груш ми зняли у серпні. На другому поверсі нашого будинку живе тридцять сімей».

Завдання:

1. Знайдіть у тексті всі числівники.
2. Визначте, на які питання вони відповідають (скільки? який? який?).
3. Заповніть діаграму «Фішбоун».

(Дити працюють у групах, заповнюють діаграму, обговорюють, генерують ідеї. Вчитель консулює, співпрацює, стежить за роботою)

Приклад заповнення діаграми:

[ГОЛОВА РИБИ]

Що таке числівник?

Чому він важливий?

[Верхня кістка 1] [Нижня кістка 1]

Позначає кількість Приклад: п'ять книжок,
предметів двадцять учнів

[Верхня кістка 2] [Нижня кістка 2]

Позначає порядок Приклад: перший урок,
при лічбі третій поверх

[Верхня кістка 3] [Нижня кістка 3]

Відповідає на питання Скільки? Який? Котрий?
скільки? який?

[ХВІСТ РИБИ]

Числівник –

важлива частина мови,

без якої неможливо

порахувати, визначити

порядок, вказати час.

- А тепер кожна група представить свою діаграму класу.

(По одному представнику від кожної групи виходять до дошки, показують свою діаграму і коротко розповідають, що вони записали)

6. Узагальнення та систематизація знань

- Давайте разом сформулюємо висновки:

1. Числівник – це частина мови, яка позначає кількість предметів **або** їх порядок під час лічби .
2. Числівники відповідають на питання скільки? (один, п'ять, сто) і який? який? (перший, п'ятий, сотий).
3. Числівники поділяються на:
 - Кількісні (скільки?)
 - Порядкові (який? який?)
 1. Без урахування ми не можемо рахувати, визначати час, порядок дій тощо.
 - Подивіться на діаграми, які ви створили. Вони допомогли вам краще зрозуміти тему?

7. Підсумок уроку.

7.1. Рефлексія

- Отже, наш урок підходить до завершення. Давайте підведемо підсумки.
- Що нового ви побачили сьогодні на уроці?
- Що таке включаючи?
- На яке питання він відповідає?
- Який вид роботи вам найбільше сподобався? (Робота в групах, діаграма «Фішбоун»)
- Що було складно?

Метод «Три зірки»:

Учитель попросити учнів показати кількість пальців (від 1 до 5), щоб оцінити: Як вони зрозуміли тему (1 – не зрозумів, 5 – зрозумів дуже добре).

7.2. Інструктаж до виконання домашнього завдання

Запишіть домашнє завдання:

1. Вивчити правило на с. 111 (у рамці).
2. Виконати вправу 218 (с. 112) – об'єднати числівники з іменниками і записати утворені словосполучення.

3. Творче завдання (за бажанням): Скласти невелику розповідь (5-7 речень) про свій день, використовуючи якомога більше осіб. Наприклад: *«Сьогодні я прокинувся о сьомій році. Зробив десять присідань. З'їв два бутерброди. Перший урок почався про вісім років тридцять хвилин...»*

План-конспект уроку української мови (3 клас)

Тема: *«Мій рідний край»*

Мета уроку: формувати вміння складати усне та писемне висловлювання на тему «Мій рідний край»; збагачувати активний словниковий запас учнів прикметниками та дієсловами; закріпити вміння працювати за структурою п'ятиряддя (сенкану); розвивати зв'язне мовлення, творчу уяву, логічне мислення; вдосконалювати навички добору образних слів. виховувати любов до рідного краю та Батьківщини; формувати почуття патріотизму, гордості за рідну землю.

Обладнання: ілюстрації краєвидів рідного краю; картки-опори з будовою Сенкану; картки із словами для мовної розминки; словники, фліпчарт або дошка; підручник «Українська мова та читання» для 3 класу М. С. Вашуленко

Тип уроку: Урок розвитку зв'язного мовлення

Хід уроку**1. Організація класу до уроку,**

– Доброго дня, діти! Посміхнімося один одному та подаруємо гарний настрій на весь урок.

1.1. Створення позитивного настрою. Поетична хвилинка:

«Україно моя, рідна земле,
Красо моя ніжна і мила,
Ти в серці іскринкою теплого сонця
Надію й любов пробудила».

Нехай ці слова допоможуть нам налаштуватися на сьогоднішню тему.

2. Актуалізація опорних знань***2.1. Бесіда***

- Що таке мова?
- Для чого нам потрібні слова?

- Які типи текстів ви знаєте? (Розповідь, опис, міркування.)
- Сьогодні ми будемо вчитися створювати висловлювання-описи.

2.2. Повідомлення теми уроку

«Там, де народився ти і живеш,

Куди завжди із радістю ідеш.

Це місце — твоя рідна...»

(Діти: *Земля, Батьківщина, Край.*)

- Справді, це наш рідний край. Саме про нього сьогодні говоритимемо.

3. Вивчення нового матеріалу.

3.1. Виконання вправи: Асоціативний куш «Край»

Діти, зараз створимо асоціативний куш до слова **край**. Які слова у вас виникають, коли ви чуєте це слово?

Учитель записує відповіді: *природа, річка, дім, сім'я, ліс, поле, сонце, калина...*

Тепер давайте поділимо ці слова на частини мови: *іменники, прикметники та дієслова*. Які з цих слів називають предмети? Які – ознаки? Які – дії?

- **Іменники:** край, природа, ліс, річка, поле, дім, калина...
- **Прикметники:** рідний, щедрий, мальовничий, чарівний...
- **Дієслова:** квітне, живе, манить, приваблює, зачаровує...

Учитель робить 3 стовпчики на дошці.

3.2. Усне складання висловлювання

Використовуючи ті слова, які ми щойно підібрали, спробуйте скласти 2–3 речення про свій рідний край.

Я допоможу, якщо потрібно.

Приклад:

«Мій рідний край – найкрасивіше місце на землі. Його природа зачаровує. Тут усе мені рідне і близьке.»

Хто хоче спробувати скласти власний опис?

- Що вам найбільше подобається?
- Яка природа у вашому краї?
- Чим він особливий?

4. Фізкультхвилинка

- Підводимось! Уявімо, що ми природа нашого краю:

- *дерева колишуться на вітрі,*

- *пташки летять у небі,*

- *квіти тягнуться до сонця.*

(Виконують рухи під музичний супровід)

5. Закріплення вивченого матеріалу.

5.1. Виконання ігрової технології «Сенкан»

Ми чудово попрацювали над словами, які описують наш рідний край.

А тепер час для творчості! Пригадаємо правила нашого п'ятирядного вірша – Сенкану. Слухайте уважно:

1 – іменник,

2 – два прикметники,

3 – три дієслова,

4 – фраза з 4–5 слів,

5 – слово-синонім.

Чи все зрозуміло?

А тепер кожен спробує скласти свій власний, неповторний Сенкан про свій рідний край! Ви можете використовувати слова, які ми записали на дошці, або вигадати власні, ще кращі.

Рядок	Частина мови	Приклад
1	Іменник	<i>Краї</i>
2	2 прикметники	<i>Дивовижний, багатий</i>
3	3 дієслова	<i>Манить, зачаровує, приваблює</i>

4	Фраза (ставлення)	<i>Мій рідний край – найкраще місце у світі.</i>
5	Синонім	<i>Батьківщина</i>

6. Підсумок уроку. Рефлексія

6.1. Виконання вправа «Продовж речення»

- «Сьогодні на уроці я навчився (навчилася)...»
- «Найбільше мені сподобалося...»
- «Сенкан допоміг мені зрозуміти, що...»

- Сьогодні ви змогли довести, що ваш словниковий запас збагачується, а любов до рідного краю можна висловити красивими і щирими словами.

6.2. Інструктаж до виконання домашнього завдання

«Ваше завдання: скласти 3–4 речення-описи про улюблений куточок рідного краю.

Творче завдання за бажанням: скласти сенкан на слово *Річка, Дім, Сім'я* або інше слово, пов'язане з рідним краєм».

Система ігрових технологій
(за контентом завдань)

1. Описово-інформаційний

Комунікативна мета: Чітка передача інформації без спотворень.
Ситуація не передбачає конфлікту

Оцінюється точність лексики. Учень має продемонструвати здатність підбирати влучні слова для опису об'єктів або дій, щоб бути зрозумілим для пасивного слухача.

Назва гри	Комунікативна ситуація (Вигадка)	Завдання учня
«Зламаний навігатор»	Ти — диспетчер таксі. Водій (інший учень) не бачить карту і заблукав у місті (на макеті або малюнку).	Пояснити маршрут, використовуючи тільки орієнтири («Поверни біля червоного будинку», «Стій біля аптеки»). Заборонено показувати пальцем.
«Бюро знахідок»	Ти загубив улюблену річ (уявну), але не знаєш, як вона називається (або «забув» слово).	Описати предмет працівнику бюро (вчителю/учню) через його функції, матеріал, форму, колір, не називаючи сам предмет.
«Інструкція для прибульця»	Прибулець не знає, що таке «чистити зуби» або «одягати куртку».	Скласти покрокову інструкцію дії. Якщо пропустиш крок (наприклад, «відкрити пасту»), прибулець (вчитель) виконує дію буквально і неправильно.

2. Інтерактивно-діалогічний

Комунікативна мета: Успішна взаємодія для досягнення спільного результату. Використовується принцип Information Gap (інформаційна прогалина).

Оцінюється вміння чути партнера (успішність комунікації). Учень не може виконати завдання самотійно; результат залежить від того, наскільки якісно він ставить питання і реагує на відповіді.

Назва вправи	Комунікативна ситуація (Легенда)	Завдання учня
«Замовлення піци»	Клієнт хоче замовити піцу, але зв'язок поганий (учні сидять спиною один до одного). Піца-мейкер має обмежений набір інгредієнтів.	Клієнт має з'ясувати, що є в наявності, і сформулювати замовлення. Піца-мейкер має уточнити деталі (розмір, соус, адреса). Мета: записати правильне замовлення.
«Інтерв'ю з героєм»	Учень — журналіст, який має дізнатися правду про подію у казці (наприклад, у Колобка), але герой приховує деталі.	Ставити не прямі запитання («Ти втік?»), а уточнюючі та «хитрі» («Чому ви вирішили залишити дім саме вранці?», «Що ви відчували, коли зустріли Зайця?»).
«Спільний малюнок»	Двом художникам замовили одну картину, але вони малюють її з різних кінців аркуша одночасно.	Домовлятися в процесі малювання: «Я малюю небо синім, ти не проти?», «Давай ти намалюєш дерево зліва, а я справа».

3. Проблемно-конфліктний

Комунікативна мета: Вплив на думку іншого, аргументація, пошук компромісу в умовах розбіжності інтересів.

Оцінюється стратегія мовлення (переконання, ввічливість, емоційний інтелект). Учень повинен не просто передати інформацію, а змінити поведінку або думку опонента, зберігаючи позитивні стосунки.

Назва вправи	Комунікативна ситуація (Легенда)	Завдання учня
"Останній квиток"	Двоє друзів хочуть піти в кіно, але залишився лише один квиток.	Переконати друга віддати квиток тобі, використовуючи аргументи (не силу!). Або знайти третій варіант (піти на інший фільм, піти їсти морозиво).
"Непотрібний"	Бабуся (роль) подарувала	Вибрати правильну інтонацію і

Назва вправи	Комунікативна ситуація (Легенда)	Завдання учня
«Подарунок»	тобі светр, який тобі дуже не подобається і колеться. Ти маєш подякувати, але делікатно натякнути, що ти його не носитимеш.	слова, щоб не образити «бабусю», але й не брехати, що це «найкращий светр у світі». Тренування тактовності.
«Захист проекту»	Мер міста (вчитель) хоче знести дитячий майданчик і побудувати парковку. Учні — місцеві жителі.	Виступити на «громадських слуханнях». Навести 3 аргументи «проти» знесення. Використовувати конструкції: «На нашу думку...», «Ми пропонуємо альтернативу...».